

สถิติธรรมเนียนต่าง ๆ ภาคที่ ๓

วิชาสถิติ

โครงการวิจัยเพื่อสังคม

พิมพ์แจกในงานศพ นางเจียม พิศาลสุภผล

๔

บม.แม่ พ.ศ. ๒๕๖๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

นางพิศาลศุภผล (เจียม พิศาลบุตร)

กำเนิดในสกุลชิติกเสถียรณวัน ๓^๑ ๑๓๑ ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๓๘
ถึงแก่กรรม วันพุธที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ อายุได้ ๒๕ ปี.

คำนำ

ข้ามาตย์ตรี พระพิศาลศุภผล มาแจ้งความแก่กรรมการหอพระ
สมุดวชิรญาณสำหรับพระนครว่า มีครุฑธำระรับพิมพ์หนังสือในหอพระ
สมุด ฯ เป็นของแจกในงานศพ นางเจียมพิศาลศุภผลผู้เป็นภรรยา
สักเรื่อง ๑ ขอให้กรรมการช่วยเลือกเรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าจึงได้เลือก
เรื่องทำนาซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงแต่ง
เรื่อง ๑ กับเรื่องทำสวนซึ่งท่านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์แต่งเรื่อง ๑ รวมเข้า
ในหมวดเรื่องลทธิธรรมนิยมต่าง ๆ จัดเป็นภาคที่ ๓ ให้พระพิศาลศุภผล
พิมพ์ตามประสงค์

หนังสือ ๒ เรื่องนี้ เป็นหนังสือแต่งถวายพระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จดำรงตำแหน่งเสนาบดีหอพระสมุด
วชิรญาณ แทนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ
เมื่อชวศก พ. ศ. ๒๔๓๓ สำหรับลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณพิเศษ
กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นกวีมีปฏิภาณถึงขั้นเอกในสมัยของท่าน
พระนิพนธ์ทรงคึกคักกลอนแลความเรียง กล่าวได้ว่าไม่ต้องกำหนด
จะเป็นเรื่องใดใด ถ้าท่านทรงนิพนธ์แล้ว ในกระบวนสำนวนก็น่าอ่าน
ทุกเรื่อง จึงนับถือกันว่าเป็นสำนวนแปลกอัน ๑ เพราะฉนั้นเรื่องทำนา
ที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ นอกจากประโยชน์ที่จะให้ความรู้ด้วยเรื่องทำนา
แม้จะอ่านกันเพียงสำนวนหนังสือก็เป็นประโยชน์ในทางประดับสติปัญญา
ได้อย่าง ๑ แต่ในส่วนทางความรู้เรื่องวิชากลีกรรม บางทีความที่
กรมหลวงพิชิต ฯ ทรงแต่งในหนังสือเรื่องนี้จะเกินไปสักหน่อย ด้วย

(๒)

แต่งมาช้านานกว่า ๓๐ ปีแล้ว สำหรับตำราเจริญชนในระหว่างนี้เป็น
อนมาก ผู้ที่โตเล่าเรียนมีความรู้ยิ่งกว่าอธิบายในหนังสือเรื่องนกเห็น
จะมีมาก แต่ถึงกระนั้นผู้ที่ยังไม่รู้อีกก็ยังมีมากกว่า เพราะ
ฉนั้นการที่พิมพ์หนังสือเรื่องนคจะเป็นประโยชน์ในทางความรู้โตอย่างมี
มากก็น้อย

เรื่องทำสวนที่เจ้าพระยาภาสกรวงษ์แต่งนั้น แต่งเมื่อท่านยังเป็น
พระยา ว่าพระคลังสวน ทราบการในเรื่องสวนต้องแต่ตามหน้าที่ จึง
ได้รับแต่งหนังสือเรื่องนค แต่ท่านองความแต่งผิดกับเรื่องทำนาของ
กรมหลวงพิชิตปรีชากร กรมหลวงพิชิตฯ ทั้งพระไทยจะทรงชแจง
วิชาทำนาเป็นสำคัญ แต่ท่านเจ้าพระยาภาสกรวงษ์ตั้งใจชแจงลักษณะ
สวน แลตำนานของการทำสวนในเมืองไทยเป็นสำคัญ หนังสือ ๒ เรื่อง
นี้จึงต่างกันไปคนละอย่าง ถ้าว่าเฉพาะเรื่องตำนานการทำสวนใน
เมืองไทย คเหมือนจะยังไม่มีการโตเรียบเรียงเหมือนของท่านเจ้าพระยา
ภาสกรวงษ์มาจนทุกวันนี้ ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่า ทั้งเรื่องทำนาแลเรื่องทำ
สวนที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ คงจะมีผู้พอใจอ่านกันโดยมาก มีที่จะได้
อย่าง ๓ เหมือนกันทั้ง ๒ เรื่องที่ผู้แต่งกะตั้งรูปไว้กว้างขวาง แต่แต่ง
ไม่จบตามทีกะไว้ ขอนมกเป็นธรรมดาในผู้ซึ่งมีนำราชการมากแล้ว
มารับแต่งหนังสือให้หอพระสมุดฯ ไม่เฉพาะแต่ ๒ เรื่องนี้ ถ้าไม่
พิมพ์โดยถือว่าเป็นเรื่องแต่งค้างไม่จบ ท่านทั้งหลายก็จะไม่ได้อ่าน
เลยทีเดียว โทนจะโตเห็นสำนวนที่โตความรู้ที่มีอยู่ในหนังสือนี้
เพราะฉนั้นจะเสียดายว่าไม่จบก็ควรอยู่ แต่หาควระคดีเดียนไม่

(๓)

ข้าพเจ้าขออนุโมทนาคุณคุณุรายักษ์นิพนธ์พาน ซึ่งพระพิศาล
ศุภผลได้บำเพ็ญในการปลงศพนางเจียมพิศาลศุภผลผู้ภรรยา แลได้
พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย เชื่อว่าท่านทั้งหลายที่ได้อ่านหนังสือ
ไปก็คงจะอนุโมทนาทั่วกัน

อุ้งหงษ์ฟงฟง สภานายก

หอพระสมุทวชิรญาณ

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เจ้าพนักงานหอสมุด

เรื่องทำนา
กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงนิพนธ์

บัดนี้เราจะได้อธิบายถึงประโยชน์ แล้ววิธีการปลูกเข้าเจ้าตามที่ได้รู้
เห็นในประเทศเรานี้ แต่เนื้อความนั้นมียาว จะกล่าวให้ สั้นความ
ในทีละกระท่อนนั้นได้ จำเป็นต้องตัดความที่จะกล่าวให้น้อยเข้า คือ
การปลูกเข้าเจ้า นั้นขอยู่ในการกระสิกรรม^๑ (อาคริคัลเซอ) ข้อ
ความที่จะว่าก็เป็นอันอยู่ในวิชาการกระสิกรรม (อาคริคัลทริลไซแอนส์)
แต่แท้จริงที่ว่าวิชาการกระสิกรรมคัมภีร์ ใหญ่อันมีอยู่ในโลกนี้ ก็เกิด
แต่ความพิจารณาศึกษาการกระสิกรรมในทวีปยุโรป ซึ่งมีอาการแห่ง
ดินฟ้าอากาศ กษัตริย์แลเพศที่ปลูกสร้างต่างกันกษัตริย์ในชมพู
ทวีปแห่งเรา แลชาวพม่า เขาเจาณมชาติแลเพศต่างกษัตริย์ไม่ มีผลอัน ๓
แม้แต่ในทวีปอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นข้อความในคัมภีร์ทมิฬชื่อว่า อาคริ
คัลทริลไซแอนส์ ของชาวยุโรปไม่เป็นที่อาไศรยแก่การปลูกเข้าได้
อย่างไรนัก แม้แต่ใจความ (ปรีนสิเปอส์) เป็นต้นว่าไม้ทั้งปวงไม่
ชอบทมิฬน้ำและแสงรากจึงต้องการไฉนน้ำออก ที่เป็นความข้อใหญ่ใน
วิชานั้น แต่เขาชอบทมิฬและจนไม้ไม่มี อินทนนอยู่ใต้ จึงจะงาม เพราะ
ฉนวนวาทจะบำรุง ก็ต้องเป็นอันกลบกันตรงกันข้ามกับวิธีบำรุงไม้ อื่น ๆ

๑ ที่ใช้คำกระสิกรรมในฉบับนี้ ฉบับเดิมใช้ว่า “ปลูกสร้าง” ทุกแห่ง

เก้าอย่างเดียว แต่ถึงเฉพาะเท่านั้นก็ต้องการความรู้คนเป็นหลายร้อย
แลสมุดใหญ่หลายเล่ม ที่จะได้อธิบายถึงประเภทวิธีที่จะทำนาให้
ถวนแลทั่วทุกแห่งได้ ในทันทนั้นอย่งที่เขียนแลความรู้ ต้องขอ
ตัดให้แคบสั้นเข้ามา ว่าแต่เข้าในพระราชอาณาเขต แลเฉพาะแต่
ที่ใดทำอยู่ในแขวงกรุงเทพ ฯ แลกรุงเก่าเท่านั้น

เขาเจ้านจะว่าไปก็เป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่เจ้าทั้งหลาย ในการที่เป็น
คุณแก่มนุษย์ทั้งปวงในโลก ถ้าอีกอย่างหนึ่งเขาเจ้าเป็นเชอชวตร
ของมนุษย์โลกมากกว่าเขาอย่างอื่นทั้งหมด แลเป็นกำลังอันใหญ่อัน
เกี่ยวแห่งความเป็นไปในชีวิตของชาวชมพูทวีปเรานี้ เมื่อจะคิดไปก็
เป็นของคู่กันกับชีวิตมนุษย์ สำหรับอาไศรยซึ่งกันแลกันราวกะน้ำ
กับปลา ในชมพูทวีปเรานี้แล้วแทบจะกล่าวได้ ว่าที่ใดมีเขาก็มีคน
มีคนก็คงมีเขา เป็นของทอาไศรยแก่กัน คนที่ไม่ได้อยู่เพราะเขา
ที่ไม่ได้อยู่เพราะคนในเวลาอันหายาก แทบจะว่าได้ว่าเกือบไม่มี เขา
บ้านเขาก็ได้ย่นอยู่ว่ามี แต่มักเป็นแต่ในนิทานดังเช่นเขาย้าในเกาะ
แก้วพิศดาร แลอ้ายย่องตอดในเรื่องพระอภัย ในทวีปตาสนทรภูเป็น
ต้นเท่านั้น ก็ภูกก็เป็นการปลาทิมส์ตวันน้อยอย่างที่จะมีชวตรเจริญอยู่
ได้ในที่ต่างต่าง ๆ แต่ยอดเขาลงมาจนในมหาสมุทรทั้งมนุษย์ชาติ
แลก็มีพันธุ์ไม้น้อยอย่างที่จะเป็นจะงามได้ในที่ต่างต่างทั้งพันธุ์เขา สิ่ง
ทั้งสองคือคนแลเขา ก็กลบเป็นเครื่องอาไศรยแก่กัน ก็พากันเจริญ
พัฒนาองงามทวีมากขึ้น มีชนในที่ต่างต่างที่แต่ก่อนไม่เคยมี แล
ชายคนมาแพร่หลายออกไปเลยยังมนุษย์นอกทวีปได้ ก็ยังเจริญทวีข้าม

มหาสมุทแลมหาประเทศไปตั้งอยู่ในที่ทั้งหลายทั่วทั้ง ๕ ทวีป แลยัง
 จะยิ่งเจริญมากมายในภavnาน่า สำหรับเป็นมนุษย์อาศัยทั่วไปในทวีป
 ทั้งปวงเป็นแท้ หาสงไสยข่มมิได้ ได้กล่าวมาแล้วว่าเข้าคล้ายกับ
 มนุษย์ที่สามารถจะอยู่จะเป็นได้ในที่ทั้งปวง แต่ยอดเขาลงมาจนใน
 น้ำก็จริง แต่ต้องอาศัยความคุ้นเคยเหมือนนกกับคนที่อาศัยอาศัย
 แต่กินน้ำลมไฟ ที่มีส่วนต่าง ๆ ไม่เสมอกันในทิศแลที่ต่าง ๆ เป็นต้น
 ว่ายอดเขากับในหนองนั้น ย่อมจำต้องผิดกันมากในส่วนแห่งน้ำ เป็นต้น
 แม้คนแลเข้าจะอยู่ได้ในที่ ๆ ต่างกันถึงเพียงนี้ก็จริง แต่ต้องอาศัย
 แก่ความเคยเหมือนกัน เป็นต้นว่าจะเอากะเหรียงมาเดินเรือในทะเล
 ฤๅเอาหญิงชาวในไปไว้ในป่า ก็คงอยู่ได้ก็วยยาก เพราะเหตุที่
 ขาดความเคย ก็ไม่สามารถจะผ่อนผันกันแก่ภavnานตรายทั้งหลายที่จะ
 มีมาสำหรับตัวแลสำหรับที่ มีแสงหาอาหาร เป็นต้น ย่อมจำต้อง
 ขัดสนก็วยไม่รู้ ก็ย่อมต้องทนยากแลอันตรายในเบื้องต้นมาก ต่อ
 ชยู่สยบบุตรหลานนานไป ได้สังเกตการต่าง ๆ ได้ โดยรอบคอบรู้จักไม่รู้
 แก่สรรพภavnานในท้องที่มากขน นานเข้าก็เห็นว่าเคย ก็วยแก่ไขได้
 ภavnานก็ลดน้อยถอยไป ความเจริญจึงจะมีได้ฉนั้นใด ฝ่ายกำลังแห่ง
 พันธุ์เขาเจ้าทั้งหลายก็มีอยู่มากหลายเพศพันธุ์ สำหรับจะเป็นได้ใน
 คินนาคที่มีอาการต่าง ๆ กันในประเทศแลที่ต่าง ๆ นัยก็วยร้อยแลพัน
 ชนิดสำหรับเกิดในฤดูทั้ง ๕ มีทุกฤดูตั้งเขามกลางของลาว ที่เฉพาะ
 จะมีผลได้ในฤดูแล้งแลที่ค่อน ถ้าเอามาปลูกในที่เขยบกฤๅฤดูฝน
 ก็งอกงามจนเกินไป มีแต่ไขหาเมล็ดแลผลมิได้ จนถึงฤดูแล้ง

กะเหรียงอีกหลายสิบพันธุ์เหมือนกันดังนี้ เพราะฉะนั้นจะทำนาจำเป็นใน
ชั้นต้นจะต้องรู้จักเวลาการปลูกแห่งน้ำฝนน้ำท่า แลเนื้อที่นาลุ่มฤๅนาดอน
เพื่อจะได้เลือกพันธุ์เขาที่จะเป็นผลในเวลาที่เหมาะสมควรทุกอย่าง ทัศนความ
ยากลำบาก แลอันตรายให้น้อยลงแลได้ผลทวชน

ถ้าแลหากจะไม่รู้ ฤๅไม่เลือกสุกแต่แลเห็นเป็นเข้าเปลือกจะ
งอกได้ ก็จะไม่เอาเป็นพันธุ์หวานทำคำไปตามที่ไม่รู้แลไม่เลือกคิงนกกติ
ฤๅถ้าเป็นนาทุ่งเห็นพันธุ์เขานาสวนของเขาดี มีเมล็ดงามแลมีผลมาก
มีราคามาก อาจจะให้ก็มีกำไรไปกว่าเพื่อนบ้าน จะไม่เอาพันธุ์เขา
ในท้องที่ ไปเอาเขานาสวนมาหวานฤๅคำทำลงตามวิธีนาทุ่งฤๅนาสวน
อย่างไรก็ดี เมื่อแรก ๆ งามงามดีแตกกอหน่อใบงามกว่าเพื่อนบ้าน
ก็อย่าเพื่อฮักไปคอยพอดังทองนำข้มมา แต่เพียงตามธรรมดาทุ่ง
สัก ๓ คอก ๔ คอก ไม่ใช่ใช้น้ำมากก็จะหมด แลไม่เห็นยอดไม่เห็นใบ
คงแลโล่งโปร่งไปเป็นแต่น้ำ ไม่ใช่แม้ว่านั้นลทให้แต่ใน ๗ วันเท่านั้น
เมื่อน้ำลทไปแล้วก็มีแต่ต้นเขาที่เนาตายคำไปเต็มนาเท่านั้น จะเหลือ
เขียวอยู่แต่ใบหญ้า เหลืองอยู่แต่ยอดกกตามคันท่านั้น ฤๅถ้า
จะไม่ผิดมากถึงคิงนคิงใช้พันธุ์เขาที่เคยใช้อยู่ ๓ พันธุ์ ๔ พันธุ์พอยกย้าย
ใช้ในที่ต่าง ๆ ตามที่ลุ่มแลดอนในเนอนาที่ไม่เสมอกัน แลผ่นผัน
ตามฤๅฝนชุกมาล่าฤๅเนนทุก ๆ ขันแล้ว แต่พเอิญหลงผิดเขียน
ฉลากผิดหลงพันธุ์ไปเอาพันธุ์ ๓ ไปใส่ที่หนึ่งคอกเอาเขาเนนไปใส่ที่ล่า เอา
พันธุ์เขาล่าไปใส่ที่เนน อย่างหนึ่งอย่างใด เมื่อเป็นคิงน ครนถึงปลาย

ถูก ทักอนน้ำแห้งไปเสียก่อนเข้ายังไม่ทันสูกก็จะมันไปครึ่งเม็ดๆนั้น
 เสียไม่ออก ฝ่ายที่ลุ่มทวนสูกออกมาแต่กำลังน้ำยังมาก ไม่เกี่ยว
 เสียก็จะจมต้องจำลงย่นเช่นน้ำเกี่ยวให้ปลิงกินอยู่กึ่งขา ถ้าเกี่ยวขย่นเรือ
 ชั่งเสียแรงเสียเวลาไม่เกี่ยวได้วันละกวด ต้องช่วยการอื่น ๆ ไปเท่านั้น
 ก็ขยอยู่ในทางหายน่ะยังทำนาไม่เจริญได้ แม้ที่สูกขาดแต่ความ
 พิจารณาปล่อยให้เขาพนอนมาปะปนเข้าปลุกที่คักไว้หว่านคำทำปนกันไป
 ที่เขาเนนก็สูกก่อน ทลาก็ยังอ่อนปนกันอยู่ จะเกี่ยวลงก็ยังไม่ได้
 ด้วยเข้าอ่อนยังคักอยู่ต้องรอไปกว่าจะสูกลงพร้อมกัน เขาต้องคอยอยู่
 กลางนาชำเกินอายุหักล้มจมไปก็มี เป็นอาหารแก่สัตว์น้ำสัตว์บก แล
 นกหนอนหมกไปก่อนเพื่อนกันจึงสูกถึงน ก็สร้อยสร้อยสายเสียมาก
 เพราะฉนแม่แต่เพียงจะเลือกพนอนเขาจะปลุก ก็ยังมีทางที่คนไม่รู้จำ
 จะต้องลองเสีย ๆ ก่อน จึงรู้ได้คิงกล่าวมานก็ยังมอยู่มาก ต่อผู้
 สังกะธรที่กระทำโดยรอบคอบแล้ว จึงจะสามารถเลือกพนอนเขาที่จะใช้
 ให้ชอยที่ชอยกาลได้ ถ้าหาไม่ก็ต้องได้ถามตามเพื่อนบ้าน แลวกทำ
 ตาม ๆ เขาไป ชาวนาแท้ ๆ ก็น้อยตัวรู้ว่าเหตุใด จึงจะใช้เขาพนอนนั้น
 ไม่เอาพนอนนั้น ถามก็ว่าพ่อแม่เคยใช้มาก็ใช้ตาม ๆ มา ถ้าว่าทำ
 อย่างนั้นเคยได้อยู่เท่านั้น ครั้นจะเปลี่ยนก็ไม่ไว้ใจว่าจะมากไปถ้าจะขาด
 ไป ไม่ชอยการที่ไม่แน่ก็ไม่เปลี่ยนเป็นคิงน้อยโดยมาก ในการที่
 เลือกเข้าปลุกนี้ใช้แต่เท่านั้น ยังมีเหตุการณ์อื่นที่จะต้องเอามาตริตรวง
 เทียบเคียงอีกหลายอย่าง เป็นต้นว่า (๑) ผลเมล็ดเล็ก ๆ ใหญ่

(๒) รวงใหญ่ๆ ย่อม จะได้ผลมาก ฉะนั้น (๓) คุณสมบัตินั้นในเนื้อ
 ญาไม่มีก็ จะแน่นหนา หลวม ถิ่นห่าง หนักเบา ยืนถาวรเป็นต้น
 (๔) กลิ่นแฉะคืดๆ (๕) สีขาวคล้ำดำแดงตามอินทรีย์ (๖) เข้า
 เห็นยวดยาเข้าเจ้า (๗) ความที่ตองการใช้ต่าง ๆ ดังเข้าเม็ดมะเขือ
 เมื่อนักเลงนกเขาเป็นต้น (๘) เกษนญาไม่ทน รังมือตรงหนอนมี
 ญาไม่มี (๙) ซ้อมสียากง่าย (๑๐) เปลือกมากญาเนอมากแล
 อื่น ๆ อีก ตามแต่ปฏิกิริยาประเทศแลเหตุผลต้นปลายที่ประกอบอยู่รอบ
 ข้างต่าง ๆ กัน ก็แลการทุก ๆ ส่วนที่ออกแต่ข้อสั้น ๆ ละส่วน ๆ นั้น
 ก็ยังมีเหตุผลต้นปลายที่จะอธิบายได้เหมือนกันกับข้อที่กล่าวมาแล้ว
 ทุก ๆ ข้อ แต่น่ากระคายชนากหนังสือไม่พอจะทำดังนี้ได้ จึงต้อง
 ตัดเสียดังเช่นทำแลวนั้น นั้นแลอย่าว่าถึงการทำสำคัญอื่น ๆ เลย แม้
 แต่เพียงการเลือกพันธุ์เข้าปลูก ซึ่งเป็นแต่การเล็กน้อยเท่าส่วนหนึ่ง
 ในร้อยละของการทำนาทั้งหลายทั้งปวงเท่านั้น ก็ยังตองการความ
 เพียรความรู้ความคิด แลความรู้สึกที่รับผิดชอบของผู้วางการเป็น
 หลายเท่าหลายอย่างดังนี้ ก็เป็นความจริงแท้ แต่ถึงจะยิ่งกว่านัก
 อย่าเพื่อท้อใจ ฟังเชอมนั้นในอำนาจแห่งความตองการจริงตัวเดียว
 เท่านั้น ว่าหากจะพาให้การทั้งหลายที่เห็นยากเห็นคิด แม้เห็นว่าจะ
 ทำไปไม่ได้ ให้เป็นการสำเร็จไปได้ดังการทำนาที่มีอยู่มากทั้งที่ทาง
 ญาทำยาก เพราะกำลังแห่งความตองการจริง จำให้ทำได้เป็น
 อย่างแลเห็นอยู่ผิดกับชวักขติ ชวักขเร็ว มากกับน้อยเท่านั้น

การทำนานสิ่งซึ่งเป็นของต้องการก่อนสิ่งอื่นทั้งปวงก็เนือทนา ถ้า
 ยงไม่มี จะคิดซอหากต้องการความร้แลความพิจารณาเลือกพนัก่อน
 แม้ว่าผู้ทมเนือทขงคยเสียแล้ว จะเลือกพนักได้ก็ค ก็ยงต้องการ
 ความร้การกชว้แห่งเนือทต่าง ๆ อีกเหมือกัน เพราะผมอแลขญญา
 มนุษยยงสามารถจะทำขงท่ไม่มีให้ มีมาได้อยู่ ถึงจะเปล่ยนท่ไปตาม
 ซอขใจไม่ไค้ ก็สามารถจะเปล่ยนท่ให้มให้ตอขด้วยลักษณะแห่งเนือท ๆ
 ตนเห็นคไค้อยู่หลายอย่าง เป็นต้นว่าถาพนามอยู่กลางท่งห่างผ่งนำ
 แต่อยากจะให้เนือนาเป็นท่ไกล่นำเหมือนแห่งอนคตงน ถามกาลงอยู่ก็
 ทำไค้ด้วยขกคคองเข้าไค้หาท่นาก็ไค้ ถาถ่มเขยกออยากจะให้แห่งก็
 ขกคขควางไซให้น้ำไหลเข้าออกไค้ก็เป็นนาแห่งไปไค้ แลอื่น ๆ อีก
 หลายอย่าง เพราะฉนจำเป็นผ้อขกรู้ฎาจะทำกรนา ควรรู้จกลักษณะ
 แห่งเนือทต่าง ๆ ซงเป็นท่เกิดเข้าโดยอการแลคุณพิเศษต่าง ๆ กัน
 เพื่อเลือกแลกอบกันอันตรายให้น้อย ผ่อนผ่นแก้ไขให้เกิดประโยชน์
 มากกว่าเวลาท่ไม่รู้ไค้โดยนอยต่าง ๆ ตามความเคยท่เป็นผลแห่งความ
 ส้งเกตทคคองขงผู้มาก่อน แลผ้ออยู่ไกลแลใกล้ไค้พขปะคุ่นเคยอยู่
 รอยข้าง เป็นเขยงอย่างมาแล้วนนั้น แต่เป็นการลำยากมากอยู่ทจะค่น
 คว่าหาความร้ทถูกทจริงโดยเหตุต่าง ๆ เป็นอันมากแลผู้รู้ ๆ แต่ตัวไม่
 จคไม่ขอกเป็นค่น แลข้างความเป็นไปขงตนเข้าผิตเปล่ลกกขไม่ทมผล
 อื่น ๆ ทมค้ำหรัยค้ำวาคี ๆ มากยากจะหาทอ้างอิงอาไค้รอยเทยขเคยง
 นอกจากความทคคองแลคุ่นเคยด้วยตนเองนาน ๆ หลาย ๆ ย แต่ถึง

กระนั้นก็ยังต้องเป็นนักเรียนได้ความรู้ใหม่และรู้สึกความรู้ผิดเห็นผิดคิดผิดอย่าไป ไม่ขบลงได้ เนื้อที่ ๆ เขาจะเป็นผลได้นั้นมีมากหลายอย่าง ดังที่ได้รู้แล้วว่าเขาเป็นของสำหรับกับชีวิตมนุษย์ ๆ อยู่ที่ใดคงมีที่เกิดเข้าได้ ในที่ใกล้เคียงเหล่านั้น แม้ขยับอกเขาเป็นต้น แต่ก็เป็นแต่เกิดไค้อยู่ได้ด้วยลักษณะแลประเภทต่าง ๆ แต่เมื่อจะว่าโดยประโยชน์มาก แลเฉพาะแต่ที่เราต้องการ คือเฉพาะแต่ภายในพระราชอาณาเขตแล้ว ไม่มีที่นาใดจะดีกว่าเนื้อที่ทุ่งทะเลตมแถบที่กรุงเทพฯ ๆ ตั้งอยู่ทุกวันนี้ การที่เป็นดังนี้ก็ไม่ต้องสงสัยในความรู้อแลความฉลาดในการปลุกสร้างของท่านผู้ดำริห์การตั้งพระนครนี้ว่าจะไม่เป็นผู้รู้เห็นทุกสิ่งในสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ของมนุษย์ที่จะต้องทำตามความชักนำของท่านนั้น

อนึ่งวิชาดำริการปลุกสร้าง สรรพไม่อันมีผลเพราะคนปลุกสร้าง คิดว่าที่เป็นเองตามธรรมชาติอันแลชื่อว่า วิชาการกะสิกรรม คืออาคริ คัลตรัลไซแอนส์นั้น ตามตำรานั้นกล่าวว่าไม้ทั้งปวง เป็นธรรมชาติอันหนึ่งซึ่งมีชีวิต รู้เกิดรู้แก่รู้ ใช้รู้ตายตามธรรมชาติสังขารเหมือนสัตว์ทั้งปวงเหมือนกัน เป็นแต่ขาดคุณสมบัติบางอย่างที่สัตว์มี แลมีธรรมชาติอันพิเศษแปลกไปต่าง ๆ แม้ไม่มีปากก็จริงแต่จำต้องบริโภคอาหารแลคิมน์ ก็ยังต้องถ่ายมูลแลหายใจบริโภคแลใช้ธาตุทั้ง ๕ เต็มบริบูรณ์ทุกอย่าง ถ้าของทั้งปวงมีอาหารเป็นต้นชักขาดไป ไม้นั้นก็ไม่สามารถจะงอกงามไปได้ เป็นต้นว่าถ้าต้นไม้จะมีได้บริโภคเอาธาตุอื่น ๆ เข้าไปเพิ่มเติมร่างกายแล้วต้นไม้ก็จะเอาสิ่งใดมางอกมาโตขึ้นทุก ๆ วันได้เล่า จำต้องคงอยู่เสมอไปแลไม่รู้แก่รู้ตายได้ ถ้าไม่เช่นนั้นว่าที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่

มาปลูกสร้าง ก็ได้ผลมากกว่าจะคลำปลูกไม้ที่ไม่ต้องอย่าง ที่ไม่ชอบกับที่คงจะปลูกที่เรือนในที่ท้องนา ปลูกจำปาในที่ร่อง ก็ต้องเป็นอันตรายด้วยความไม่รู้ อีกอย่างหนึ่งที่คุณก็แล้ว ไม้ก็ต้องกำหนดไม้เลือกใดก็ดี แต่ถ้าวารุลักษณะประเภทแห่งที่กินแลความต้องการของไม้ ที่คุณจะปลูกก็น่าจะยังสามารถจะแก้ไขผ่อนผันได้ เป็นต้นว่าไม้ที่ควรจะปลูกเขารู้อยู่ว่าเขาชอบที่แฉะ จะไม่งอกงามในที่ของคุณเป็นที่ดอนก็ยิ่งถ่ายเทซดเป็นรางทำทางน้ำเข้าไป ฤกษ์ออกกันเสียให้รอบที่อย่าให้น้ำฝนที่ตกลงมาไหลแห้งไปเสียได้ ให้คงค้างแฉะชุ่มจนชอบแก่ชีวิตเขาก็กินได้ ถ้าฝนไม่มาก็ยิ่งเพียงทำสับทำระหัด ใช้ไฟใช้สัตว์ ใช้ลมใช้คนวิคขนเอาน้ำมาและที่ ๆ ต้องการงอกได้ ก็ถือว่าไม่รู้หลักการทำไปตามมีตามได้ ซึ่งช่องเสียช่องซัดในประจุบัน แลเป็นเหตุบ่งชี้ให้ยากแก่การภาวนาอันหาประมาณมิได้ จำจะต้องมีมากกว่าคนรู้แลคิดเป็นแท้

แลการที่เลือกที่ทำนา คือปลูกเขานจะรู้โดยช่วยยาก โดยเหตุด้วยชีวิตเขาคิดกับไม้อื่น ๆ ไม่ตรงตำรา จำต้องแสวงหาความรู้โดยสืบสอบสังเกตเทียบเคียงเอาเองมาก แต่ที่อิงหาใครตำราได้บ้างก็มี แต่ยังคงอยู่ในท้องเลือกใจแต่ที่ควร ส่วนที่คล้ายคลึงพอเทียบได้ ฤกษ์เทียบเอาการที่กลบตรง ๆ กันก็ได้ คือตามตำราว่าธรรมชาติที่ทงปวงที่ตนไม่ว่าจะเกิดได้ต้องมีธาตุที่เคยเป็นไม้ฤกษ์เป็นสัตว์มาแต่ก่อนเน่าแห้งขึ้นเลื้อยค แยกตัวออกจากกันเป็นลมเป็นไอเป็นผงเป็นเกลือแร่กระคนปนอยู่สำหรับเป็นอาหารด้วย 16/07/2554 ถ้าแลในที่ ๆ ไม้

มีเชือกงนชีวิตหรือไม่จะมีมาแลเป็นไปมิได้ เพราะสรรพธาตุทั้งหลายที่
 เคยได้มาประชุมกันเป็นรูปแลสังขารแห่งตนมิได้แต่ก่อน จะต้อง
 มาประชุมกันเป็นตนมิได้ได้อีก แม้จะแตกต่างกันโดยส่วน
 ของสรรพธาตุที่ประชุม ไม่เสมอเหมือนกันด้วยต่างเหตุแลต่าง
 ขจยกค สรรพธาตุที่ตนมิได้แต่ก่อนตนมิได้ได้อีก ตนมิได้ตนกค
 จะสามารถแยกออกต่อรูปสังขารต่อไปได้ ด้วยรู้สึกเลือกเก็บเอาธาตุที่
 ต้องการตามควรแก่ขจยแห่งพันธไม้อย่างละอย่างนั้น ๆ ความ
 จริงอันเป็นที่อาไศรยให้อาจารย์ทั้งหลายตั้งกำหนดสังเกตไว้ว่า ที่ตน
 ที่ใดเมื่อทดลองด้วยวิชาความรู้ฤๅศสังเกตโดยวิธีใด ๆ ให้รู้ได้ว่า ที่
 แห่งใดเจอปนระคนอยู่ด้วยธรรมชาติที่เคยเป็น ฤๅจะเป็นสัตว์แลไม
 ได้มีสระสมอยู่ที่ใดมาก ที่นั้นจำเป็นที่ ๆ ชอบกับชีวิตไม้ที่จะได้
 เกิดก่อต่อไปมากกว่าแห่งอื่น ๆ ความจริงอันมีตลอดมาดังเข้าแล
 ไม้ อื่น ๆ หมก แต่ลักษณะชีวิตไม้กับอื่นกับตนเขานแตกต่างกัน
 ที่ไม้ชอบน้ำน้อย ส่วนต้นเข้าชอบน้ำมากจนชุ่ม เพราะฉนั้นการ
 เลือกที่น้ำกับที่ปลูกไม้อื่นอื่นจึงผิดกันไป อาไศรยตำราเคียวกันที่เคียว
 ไม้ได้ ด้วยในตำราว่าเนื้อ ๆ มีทรากเชื้อไม้เก่ามีมากจึงชอบแก่
 ชีวิตไม้มากก็จริง แต่ต้นไม้ที่เป็น ๆ ยังต้องการธาตุอื่น ๆ ที่ทราก
 ไม้ตายแล้วไม่มีอยู่อีกหลายอย่าง ทั้งความสว่างแลความร้อนเป็นต้น
 แลไม้ทั้งหลายไม่มีปากจะคมน้ำ ต้องจำสขเอาได้แต่น้ำที่เป็นลของ
 เลอียคปรมาณอื่นเจอปนด้วยธาตุอาหาร ก็แลลักษณะที่น้ำจะเป็นรูปแล
 ลักษณะประการฉนี้ได้แต่เฉพาะเมื่อได้รัขความร้อนก่อน²⁵⁶⁴ จึงจะได้เป็น

ลอองโฮอัมเอาอาหารขึ้นมาผสมกับลมอากาศ เป็นรูปแลส่วน
 อาหารที่ควรไม่บริโภคนั้น เพราะฉะนั้น ๆ ต้องการให้อาหารนั้นไม่เกิด
 จะต้องเป็นที่เขี่ย ๆ แห้ง ๆ ไม่เสมอกันเพื่อต้องการก่อให้เกิดอาหารแล
 ต้มแดงให้ควรแก่ความต้องการบริโภค คือว่าที่ ๆ จะปลุกต้นไม้นั้นต้องเป็น
 ที่เขี่ยก่อนแล้วแต่ให้ค่อย ๆ แห้งไปทีละเล็กทีละน้อยใหม่เล่าดังนี้ ต้นไม้
 จึงจะเป็นงามได้ เพราะถ้าไม่คงนทแห่งหน้าไม้ก็ไม่ได้ เขี่ยหน้า
 ก็ไม่เป็นโฮลของต้องรากแลโยให้ไม้กินได้ เพราะฉะนั้นทั้งปวงจึง
 ต้องการที่ ๆ มีอาหารให้เป็นที่เขี่ยแห้งได้ ใช้แต่เท่านั้นที่ ๆ มีอาหาร
 นั้น จะต้องไม่ปนกันแห่งแข็งเหนียวที่จะขอมเอาน้ำแลอาหารไว้ไม่
 ได้ ถ้าสุขได้แต่ไม้กินไม้คายแลไม้แห้งหายไปโดยเร็ว ฤกราก
 ไม้ไม่สามารถจะสอกรแตกไปหาอาหารในที่นั้นได้ อย่างใดในลักษณะ
 สิ่ง ๆ เหล่านี้ ตามตำราว่าไม่ควรแก่ชีวิตไม้ทั้งสิ้น ตำราต้องการ
 ที่ ๆ ร่วนซุยเป็นปรมาณ คีลาทหายาเรียกกรวดเรียกทราย ที่เลื่อยค
 เรียกฝุ่นฤกดิน อันมีทรากสัตว์แลไม้เจอบนระคนอยู่โดยลักษณะแล
 อากาต่าง ๆ กัน ท่านไม้เลือกจักเอาเนื้อที่ ๆ ปรมาณหายานัก ซึ่ง
 น้ำจะไหลเร็วเร็วเกินไป ฤกรากสัตว์แลไม้ที่เลื่อยคไม้ใครจะปนอยู่
 กล้วยได้ แลท่านไม้เลือกเอาเนื้อที่ ๆ ปรมาณเลื่อยคเกินไปนัก มัก
 เขี่ยคัวแน่นเหนียวสนิทกัน น้ำคคค้างอยู่ในนั้นช้าเกินไปจนเกิดขคเสีย
 ฤกรากไม้แลไอน้ำไม่แซกได้ทั้งนี้ แม้นมีอาหารอยู่มากเท่าใดก็ยัง
 ใช้ไม่ได้ จักไว้เป็นลักษณะที่สุคข้างส่วนไม้ค ในตำราท่านจักเลือก
 เนื้อที่ ๆ ปรมาณปานกลาง แลระคนปนกล้วยทรากสัตว์แลไม้มาก

(กินทราย) ว่าเป็นเอก ความชอบเป็นอันแตกต่างตรงกันข้ามกับที่ ๆ จะต้องการทำนา เพราะชีวิตเราชอบมีต้นรากแช่อยู่ในน้ำจนตลอดเวลา ไม่สู้จะต้องการอากาศหรืออาหารที่เป็นล่องใโมาก ใช้อย่างแต่ที่ใบ ส่วนลำต้นแลรากหากมีน้ำแลอาหารอันพิเศษที่ยังอยู่ในน้ำแลในดินได้ตรง ไม่ต้องอากาศหรือไอร้อนมาก (แลแม่เราชอบน้ำถึงนี้ก็ดี ถ้าหากน้ำมากเกินไปจนท่วมใบไม่ได้รับไอรอบอากาศหายใจ แลรับแสงแดดขบขแลคายของที่ไม่ต้องการแล้ว ก็จะปล้นอันตรายโดยพลันเหมือนกัน) เพราะฉะนั้นชีวิตแลความต้องการอาหารของตนเราที่ชอบน้ำจำต้องฝึกกบไม่ในตำรา ที่ต้องการอาหารที่เขยก ๆ แห้ง ๆ ผ่ายข้างนอกที่ปลุกเข้าชอบที่ ๆ มีปริมาณยิ่งเลอียดอ่อนเท่าใดยิ่งดี เพราะต้องการเนื้อที่ ๆ เป็นกินเหนียวแน่นน้ำไม่หนีซึมซาบไปได้ ยิ่งซากยิ่งดี แต่ส่วนรากสัตว์แลไม้ที่เป็นอาหารนั้น ต้องการยิ่งมากยิ่งดีเหมือนกัน เคลื่อนอยู่ข้างแต่เข้าใช้อาหารในดินน้อย ใช้อาหารที่มีในน้ำมากกว่า เพราะฉะนั้นแม่ที่กินจะไม่สู้มีเชื้อ แต่มีน้ำอยู่ช้า ๆ ก็เป็นที่อย่างใดก็เหมือนกัน รากเราแลหญ้าที่หยั่งไปในดินนั้น ดูเหมือนจะต้องการใช้ยึดต้นให้ยืนอยู่ แน่นทเลียมมากกว่าหาอาหารในใต้ดินตั้งไม่อื่น ๆ เพราะอาหารที่เป็นล่องในดินที่เช่นน้ำจะมีมากไม่ได้ เหตุฉนั้นน้ำที่นำท่าท่วมได้ให้ผลมากกว่าน้ำที่ฝนเกือบสองเท่า เพราะมีน้ำนานแลน้ำท่าท่วมมาแต่ที่ทั้งหลายเป็นอันมาก ย่อมจะมีอาหารเจือปนมา มากกว่าน้ำฝนที่ตกกบที่ เว้นแต่ธาตุบางอย่างที่น้ำฝนได้มาแต่อากาศ แต่ธาตุของนกมี ในน้ำท่าท่วมมาแต่ฝนก่อนเกือบจะเท่ากัน เพราะเหตุทั้ง

หลายเหล่านี้เนอทแน่นเหนียว ที่ตำราใหญ่ว่าไม่คิดกลับเป็นทคอย่างยิ่ง
 ในการทำเป็นทนา แต่เนอทปรมาณูหยายนน้ำไม่ซิง แลไม่มีเซอเป็น
 อย่างชวตสคนนเหมือนกัน เนอทๆนาเป็นอย่างคิในตำรา กลับเป็นทนา
 ไม่ได้ เว้นแต่จะปลุกเข้าพันธุหนึ่ง ซึ่งเป็นเข้าบกเรียกว่าเข้าไร่เท่านั้น
 การเลือกทนานอกจากเลือกเนอทคินแล้ว ยังมีสิ่งสำคัญทเอง
 น้ำต้องจุ่มทมาให้พอใช้ เพราะการทำนาใช้น้ำเป็นต้นเช่นกลางเป็น
 ปลายของการนา จำต้องมีความรู้ว่าการนเกิดทมาเองโดยธรรมชาติ
 ของน้ำฝนน้ำท่า แลวิชาความรู้ท่าทาง แลกำลังที่จะบังคับให้น้ำมา
 ใช้ให้พอจงได้ ในเนอทไม่มีน้ำเองพอการ ขอนกเป็นการสำคัญมาก
 ในการนา จะลัดคคเสียไม่ได้ จะขอว่าไว้ภายหลังเมื่อถึงเวลาต้องการ
 ในทนพอเพียงแต่ที่จะให้เข้าใจว่าการเลือกทนาจะเลือกแต่เนอทอย่างเคียว
 มิได้ จำต้องเลือกคทนาด้วยเป็นสำคัญ อินทมาแห่งน้ำนั้นก็แม่น้ำ
 แลขนพาชงมีอยู่ทั่วไป เมื่อทใดเป็นทเนอทคินเลอยคคมีอยู่ริมลำแม่น้ำ
 ใหญ่ ฝ่ายสททศได้ไกลลงมาทางปากน้ำทนายังไม่เค็มนั้นแลเช่น
 เนอทคินอย่างค นอกจากนก็จะต้องคปคิรประเทศศขทุกขของผู้ท
 เคยอยู่ในทองท แลท่าซอทางชายไปมาเข้าออกยากง่าย ทเลยง
 สัตว์ของใช้ แลการระวังรักษาโรผู้ร้าย แลที่หาผักปลาอาหาร
 การทประกอบขอยู่รอบข้างต่าง ๆ นั้นอีกโดยอเนกประการ ถ้าผู้ใดได้
 มทอนค มีคุณสมบัติอันอุดมครบทุกอย่างดังกล่าวมานี้ ก็นับได้ว่า
 เป็นผู้มีทางเจริญใหญ่ ใช้เฉพาะแต่การทำนา มีอยู่ณกาลภายน่า
 นนแล

ผู้จะทำนาเมื่อมีเนื้อที่ ๆ ก็ มีน้ำทำขบวนการพร้อมแล้ว ก่อนถึง
 ฤดูจะลงมือทำการควรจะต้องศึกษากำลึง แลเครื่องมือจะได้ทำการ
 เพราะเหตุที่ในตำรากล่าวว่ารากไม้ชอบไปในเนื้อดินที่อ่อนนุ่มชุยจะไปได้
 ง่ายอย่างหนึ่ง อาหารต้นไม้แลน้ำทำอยู่ในที่เปียกชื้นแห้งเหี่ยว
 ก็ไม่สามารถขยายตัวออกให้รากแลใบไม้ ถือเป็นอาหารได้ประการหนึ่ง
 ไม้ทั้งหลายต้องบริโภคน้ำอาหารจนพอเพียง เหมือนมนุษย์แลสัตว์จึงจะ
 เจริญได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าแลต้นไม้ที่เราไม่ต้องการ
 มาซึ่งชนเขียดเล็กแย่งชิงเอาอาหารแสงสว่างแลสิ่งอื่น ที่ต้นไม้ต้อง
 การจะได้กินไปเสียโดยส่วนมาก ถ้าหมกดินต้นไม้ที่ต้องการต้องถอย
 กำลึงไป บางทีจนถึงไม่สามารถจะทรงชีวิตอยู่สู้หญ้าไม้ ที่มีกำลึงแย่ง
 ซึ่งอาหารได้แรงกว่าได้ก็มี ผู้ประสงค์การที่กำจัดกตกรก กนกำจัดเสีย
 อย่างให้มีสิ่งซึ่งมีอันตรายมาประชิด ความต้องการทั้งหลายเหล่านี้
 แลอื่น ๆ จำให้ปลูกสร้างต้องขุดกลบพลิกค้ำที่แผ่นดินให้แตกตัวเป็น
 ผงปริมาณพุ่มชื้น ชอบด้วยรากไม้ที่จะได้เดินไปแลสรรพธาตุอันเป็น
 อาหารแก่ต้นไม้ได้ทั้งหลาย ซึ่งหมกซ่อนอยู่ใต้ดินไม่เป็นประโยชน์
 ใด ครั้นต้องขุดค้ำขึ้นมาต้องด้วยแฉกกลมแลน้ำ กระทำให้เกิด
 อาหารทวีมากกว่าที่ธรรมชาติไม่ได้ขุดค้ำ ต้นรากหญ้าแลไม้อื่นไม่
 ต้องการหมกอยู่ในเนื้อที่ เมื่อต้องขุดค้ำด้วยการพลิกพินชดไปเนื้อที่
 ก็ทยอยแห้งเน่าผเป็นก็สูญหายไปโดยคมของเวลา ก็กลบเป็นไออาหาร
 ที่จะช่วยชีวิตไม้ ที่ต้องการปลูกสร้างสืบไป แรงการเข้าช่วยให้

เกิดประโยชน์ ชนอีกมากคังน จึงให้ผู้ปลูกสร้างทั้งหลายต้องลงแรง
 ทำที่เตรียมเสียให้คักก่อนลงมือปลูกสร้าง แต่การที่จะทำคังน
 จะต้องใช้กำลังแรงเพื่อทำการทั้งหลายให้สำเร็จ การนมหลายอย่าง
 ตามแต่ประเทศแลเนื้อที่ ทั้งกำลังทรัพย์กำลังขัญญาของผู้กระทำ
 การใหญ่แลน้อยประกอบให้เป็นไปไค้ อย่างน้อยที่ผู้จะปลูกสร้างเป็น
 คนยากจนที่สุคักยงจำต้องใช้จอบฎาเสียมฎามักพรวา ที่จะได้ตากทาย
 ภายหญา ขครางทำร่องพลิกพนเนื้อที่ตากพนคนนากนนาแลอื่น ๆ
 ในชั้นต้นเหล่านี้เป็นอย่างค้ำอย่างน้อย แม้ทำคังนถ้าเป็นเนื้อนาใหม่ ๆ
 คัก ๆ เป็นที่ริมห้วยหนองฎาที่ลุ่มพซึ่งมีอยู่ตามทุ่งชายทะเล นาทใน
 ที่ร่องสวนข้างบางล่างเหล่านี้ บแรกทำขสองขยงไม่ต้อทำอันไค้
 นอกจากหวคคายคั่นออแخمในเวลาที่น่ามากท่วมที่ หน่อคั่นไมคั่น
 หญาทชนใหม่ไม่ทนพน้ำไค้ก็เน่าคายไปไม่ชนไค้ (การที่ทำคังน ก็
 เพราะรู้ วิธที่ไม่ไม่ชนไค้ ในที่ไม่มีแสงสว่าง แลอากาศที่จะให้ทายใจ)
 เมื่อหญาเน่าพคักจางวานผู้เลี้ยงกระบือ ให้ค่อนฝงกระบือให้เหยียบ
 ย่ำหญาเน่าลงไว้เป็นเชอขยไค้คิน กลัวเลนอ่อนให้ล่อยชนไว้ข้างบน
 พอน่านอนกค้ำไค้ ที่นาคังนถ้าไค้หน้าไค้ฝนเหมาะกขต้อการคักแล้ว
 ลงบทหลังอกขหนึ่งไม่ต้อทำอันไค้อีก ทั้งให้เมล็ดคเข้าทรวงลงแต่
 ขก่อนงอก ก็ชนงามไค้เกอบจะเต็มที่เหมือนหว่านใหม่ เพราะหญา
 ใหญ่ ๆ ที่ฆ่าคายไว้แต่ขหลังหญาใหม่ไม่ทนชน ที่คยังไม่ทนแน่น
 หญาทพนไว้แต่ขแล้ว ก็พอผไค้ทพอกทคินเขาจะใช้จึงไม่ต้อทำอีกใหม่
 เลย ถ้าค้อไปทแล้วเขากค้องไค้ทำโดยวิชาค้อไปทุกข ไม่ทำก้เข้า

ทำมาแล้ว ถึงคนจะแข็งแรงแลช่างรู้เท่าใด ที่จะทำเข้าให้กว่าพอกิน
 จนถึงจำหน่ายไปต่างเมืองที่ไหนได้ กระจับปี่เป็นสัตว์มีคุณจริง ๆ ควร
 จะได้มีเรื่องราวต่างหากสักตอนหนึ่ง เศษบุญที่ได้มีโอกาสอันอันสัก
 คราว จะต้องคิดพรรณาคณกระษัตริย์สักเรื่อง คงไม่เลวกว่าคราวนี้
 เครื่องมือที่ใช้ชุกคินด้วยแรงสัตว์ก็คือไถ เครื่องมืออย่างนั้นใช้
 ทั่วไปในการปลูกสร้างไม้เล็ก ๆ ต่าง ๆ แทบทุกอย่าง รูปร่างก็ต่าง ๆ
 กัน แต่ไถที่ไต่ใช้บ่อยเป็นอันมากทกวินนก็มีอยู่สองอย่าง คือไถ
 เกี้ยวแลไถคู้ แลไถทั้งสองอย่างนี้ก็เหมือนสองชื่อ คือหนึ่งเรียกว่า
 ไถชาเกี้ยว เพราะรูปไถที่ไต่ใช้ตัวไม้เล็ก ๆ แลเขา สำหรับไถที่นา
 ทพนทเป็นทรายฤาเป็นผืน เป็นดินยุ่ยซุยคู้ขึ้นไต่ง่าย ๆ ไม่หนัก
 แรงสัตว์แรงคน วันหนึ่งทำได้มาก ๆ อีกรูปเรียกว่าไถสองขาสำหรับ
 ใช้ในนาดินแข็งเหนียวทำด้วยไม้แก่นแน่นหนา มีขาไขว้กันลงมาต่อ
 ค้ำมฉาล (เหล็กที่กินดิน) เป็นสองขาเพื่อให้มั่นคง ถ้าเป็นไถโค
 ก็ใช้คู้ ไถกระจับปี่เป็นไถเกี้ยว คู้มีข้างแต่หน้าใช้ วิถีทำก็ไม่
 เหมือนกัน พวกนาทุ่งแลน่าน้ำฝนใช้ไถที่แห้ง เพราะเป็นที่ทรายชุกคิน
 ลงไต่ง่าย แม่น้ำฝนจะมีมา ไขออกทันไต่ก็เพียรไขให้แห้งก่อนจึงไถ
 เพราะถ้าดินเปียกก็ติดกันเป็นก้อนเป็นล่ำ ไม่แตกตัวร่วนทั้งเจ้าของ
 ต้องการไต่ ถ้าฝนชุกมากดินไม่แห้งไต่ ไขไม่ทันก็ต้องคิดขี้คองน้ำ
 ไร่พอท่วม (ฉาล) ทนทำไปในน้ำถึงนาดินเหนียวข้างแถวสวน ซึ่ง
 เวลาเดินแห้งตัวสนิทแล้วไม่มีไถอะไรจะไถเข้า แม้ใช้ไถเหล็กฝรั่งที่

อย่างแข็งแรง ก็ไถ่ไม่ลงกระท่อนกัก ๆ ไปหมด จำต้องคอยรอน
ฝนมีชมมา น้ำขังในท้องนาท่วมหน้าผาลจึงจะลงมือไถไต่ แลเวลา
ที่หากจากท้องน้ำแลเล่นเขยกเขื่อนอยู่จนตลอดเวลากาลในท้องถิ่น.

นอกจากกระบือแล้วไม่มีสัตว์ใดจะทนอยู่ได้ แลในเวลาทุกวันนี้
มนุษย์มีฝีมือแลความคิดมากกว่าแต่ก่อนมากก็จริง แต่ยังไม่เห็นมี
เครื่องมือใหม่ ๆ อันใดที่ใช้ ได้ดีกว่าของเก่าที่ใช้มา กว่าพันสองพัน
มาแล้วได้สักอย่าง แต่เหตุนี้จะไม่ทำอะไรให้ดีกว่าได้ก็ไม่ได้
เป็นด้วยราษฎรชาวนาของเราจึงไม่มีกำลัง พอจะตั้งกองสำหรับดูแล
ตรวจตราการที่จะทำให้การนาดีขึ้นได้ โดยลำพัง ก็ยังไม่มีความรู้
แลตัวอย่างอันใด ที่จะชักนำให้เห็นว่าจะมีของที่ดีกว่าใช้ไต่ให้เห็น
อย่างทยานอยากในทางใดอย่างใด เคยเห็นแต่ของเก่าที่เคยใช้ ๆ อยู่
ทั่ว ๆ กัน ก็ตกลงใจเสียว่าสิ่งที่ดีอยู่แต่เพียงเท่านั้น แม้หาก
จะมีคนที่ซุกซนค้นคิดไป ถ้าเป็นคนตามธรรมดาที่ไม่สามารถจะฟาด
ฟันทุนรอนไปทดลองได้ ถ้าคนทั้งหลาย ลองเข้าพลาดไปสักทีก็
เสียหาย เขตรกนชนกตกนการคเสียถึงนี้ การจึงยังคงเป็น
ดังแต่ก่อน ๆ มา แต่ถึงกระนั้นเขาก็ยังกระทำผลประโยชน์เป็นกำลัง
อันใหญ่ที่สุดของราษฎรชาวพระนคร จนพอใจแลเป็นกำลังอันใหญ่
อันหนึ่งในราชการด้วยเหมือนกัน พระไฟสพของเราอาจจะเยาะเย้ย
ไฟไฟประเทศทั้งหลาย ที่คนต้องตายเพราะอกเข้ ไต่โดยเต็มปาก
เต็มมือ เพราะเหตุที่ในแขวงสยามประเทศ ที่นับถือเอาเข้าเป็น
ชีวิตร คนทั้งหลายจะตายเพราะอกเข้านั้นน้อยนักน้อยหนา ทั้งจน ๆ

เก่า ๆ โง่ ๆ ไม่มีฝีมือแลขี้ฉ้อ (ความสุข) เหมือนนายช่างผู้พิเศษ
 ต่าง ๆ ที่เรียกว่า เวอกเมนในยุโรปผู้สืบลีไลซ์ทั้งนี้ก็จริงแล้ว แต่โง่ก็มี
 พอนั่งกินไต้หนึ่ง ๆ ไม่ต้องอีกอีกตั้งตั้ง ฤาบันพิมพ์ ๆ พำ ๆ ว่าไม่มี
 เข้าจะกิน ไม่มีงานจะทำ (จบที่)

นอกจากไถที่เป็นเครื่องมืออันสำคัญในการทำนา ที่ได้เข้ามา
 แล้ว ยังมีคราดสำหรับชักลากต้นแลรากหญ้าที่ลอยน้ำอันไม่เน่า
 จะงอกไถนั้นออกเสียให้พินทุ นอกนั้นก็ยังมีเคียว, ซ่อมดพรวาแลเครื่องมือ
 อื่นก็ยังมี ซึ่งจะได้ออกชอลงเมื่อเวลาจะกระทำกรทที่ต้องกรทำนั้น ๆ
 แต่ปลูกไปจนเก็บเกี่ยวแลอื่น ๆ ซึ่งจะได้มีในหมวดหน้า ๆ ต่อไป ฯ

เรื่องสวน

พระยาภาสกรวงศ์ เรียบเรียง

การทำสวนนั้นเป็นส่วนหนึ่งอยู่ใน กฤตกรรม ซึ่งเป็นศิลปะของการ
 เพาะ ปลูก หว่าน ไถ บำรุงที่แผ่นดินแผนกหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ
 อันสมควรที่จะให้ธรรมชาติของที่แผ่นดิน อันจะได้ชक्रองยกคนโก่น
 สร้างที่แผ่นดิน จะได้หว่านเพาะต้นไม้มีผลที่เป็นต้นไม้ยืนนาน แล
 ต้นไม้ล้มลุกเพราะหว่านตามฤดูกาล ให้ได้ผลอันดีมีราคามากแล
 ต้องยากลำบากที่จะต้องลงแรงลงทน แลเปลืองเวลาแต่น้อย ใน
 การประสงค์จะให้ผลดังนี้ มีการอยู่ ๔ อย่าง ที่ชาวสวนควรมี
 จะทรงไว้ ความคาดหมายประโยชน์จึงจะเป็นอันสำเร็จได้ คือว่า
 จะต้องมีทุน คือเงินที่จะได้ออกใช้สอยในสิ่งที่ควรต้องการ ๑ แรง
 ฤาโมเพื่อที่จะได้ทำงานที่ต้องการ ๑ ความรู้ ในทางคหิศาสตร์แห่งการ
 งานที่ทำ ๑ แลความฉลาดเพื่อที่จะได้บัญชาใช้ทุนแลแรงที่จะต้องออก
 ต้องทำ ๑ คุณสมบัติ ๔ อย่างนี้มีอยู่ในชาวสวนผู้ใดแล้ว ความ
 หมายที่จะให้เกิดประโยชน์ ก็คงเป็นผลสำเร็จอย่างที่ยิ่ง รวม
 เป็นสิ่งซึ่งเป็นวิชาสำหรับชาวสวนที่ควรต้องศึกษา แลประพฤติไปด้วย
 กัน ครั้นจะพรรณนาให้เลียดแล้ว ตลอดก็คงไม่หมดเรื่องได้
 เพราะฉนั้นในต้นชาพเจ้าจะขอกล่าวแต่สังเขป ที่เป็นส่วนลักษณะของ
 การเพาะปลูกที่ดิน แลวิธีการทำสวนที่บรรพบุรุษได้ทำมาแล้ว เป็น
 อยู่ประการใด แลความชำนาญที่ได้ทดลองมาแล้ว เป็นการที่ชน

อย่างไรบ้าง ทั้งวิธีทางวิชาเป็นความรู้ที่จะเชิดชกการเพาะปลูกทำสวน
ให้เจริญยิ่งขึ้น แลเหตุที่เป็นการชักชวนในทางที่ชักให้เป็นความที่อ
ดอยแก่การเพาะปลูกอยู่นั้น จะได้พิจารณาการเหล่านั้นสืบไป ยักัน
จะขออธิบายคำว่า สวนแลที่แผ่นดินของเรามีอยู่ก็อย่างกษนิค แล
เทียบเทียบมคกับธรรมเนียมต่างประเทศ ที่เป็นไมตรีด้วยสักหน่อยก่อน
สวนค่านี้นั้นเมื่อเป็นนามศัพท์แล้ว ก็เข้าใจว่าที่แผ่นดินอันยกกัน
เป็นร่องชนแล้ว ก็เรียกว่าเป็นสวนคู่กับคำว่านา แลมีคำว่าไร่แซก
อยู่เป็นคำกลางด้วย เพราะสวนสำหรับปลูกไม้ดอกไม้ผล นาปลูก
เข้า ไร่ปลูกไม้ล้มลุก สวนนั้นมีประเภทต่าง ๆ ตามคำที่คุณศัพท์
จะตามหลัง คือสวนใหญ่ สวนจาก สวนดอกไม้ เป็นต้น

ที่โตซึ่งปลูกต้นผลไม้ อันเป็นไม้ยืนต้นเข้าอากรใหญ่ก็คื เข้า
ปลูกกรกต ที่เป็นไม้ล้มลุกแสงเครงเข้าสมพกศรก็คื ล้วนแต่ต้น
สิ่งนั้นมาก มีไม้อื่นแซมแต่เล็กน้อยแล้ว ก็เรียกว่าสวนสิ่งนั้น เขา
ชื่อต้นผลไม้ประกอบเป็นคุณศัพท์ อธิบายความพิเศษจำเพาะในที่ดิน
อันนั้น แลอยู่ตำบลนั้นจึงจะคื

ที่กินปลูกต้น ทูเรียน มังคุด มะม่วง มะปราง ลางสาค
หมาก ปลูกข้างทองเหลืองต้น ๗ พรรคนั้น เข้าในอากรใหญ่ ต้นใด
มีจำนวนในที่นั้นมากก็เรียกว่าสวนสิ่งนั้น ในตำบลวัดทองล้างปลูก
ทูเรียนมาก ก็เรียกว่าสวนทูเรียน ในตำบลนั้นทูเรียนงอกงาม
โตผลมากมรดกดีกว่าที่ตำบลอื่น จึงมีชื่อทูเรียนเป็นคุณพิเศษของตำบลนั้น
แต่ก่อนนั้นทูเรียนขางบนในคลองบางกอกน้อย มีวงษ์กษนิคเป็นต้น

เป็นทุเรียนที่มีชื่อจำเพาะต้นนั้นพรรณนั้น ผลโตงามภาใหญ่สีเนื้อเหลือง
 แต่หยาบ รสมันมากกว่าหวาน ซอชಾಯกันไ้ราคาเรียกว่าทุเรียนขางบน
 ครั้นภายหลังมาในถิ่นขางบนนั้นน้ำท่วมบ่อย ๆ ต้นทุเรียนทนนน้ำไม่
 ค่อยจะไหวล้มตายเสียแทบหมด ผู้ที่จะเพาะปลูกชนิดใหม่ก็ระอาไป
 หากค่อยจะปลูกให้เต็มภูมิไม่ ทุเรียนขางบนจึงได้เสื่อมทรามลง ไป
 เจริญงอกงามคึกในท่าขาลกลาง เพราะฤดูน้ำท่วมไหลลงเร็ว ชาว
 สวนคิดขกคั้นอยู่ได้ แลทุเรียนขางล่างนั้นเนื้อเลื่อยค แต่ขางลึก
 เหลืองอ่อนมักจะเป็นสีลาน แต่รคนั้นหวานสนิทก็กว่าขางบน คน
 ชอบใจกินมาก ต้นทุเรียนมีอยู่ในที่อะเลอโตมาก ที่อะเลอนั้นก็เรียก
 ว่าสวนทุเรียนเหมือนกัน ถึงต้นไม่เหมือนกัน ผิดกันแต่พรรคที่เกิด
 งอกงามในท่าขาลต่าง ๆ มีรสดีกว่ากันตามชั้นชนที่ชอบ

เหมือนอย่างมะม่วง มีชื่อจำเพาะว่าอกร่อง แลมะม่วงทุเรียน
 นั้น ที่พาหิรอุทยาน ซึ่งเรียกตามสามัญว่าสวนนอก ในแขวงเมือง
 สมุทรสงคราม มีสวนมะม่วงขางข้างเป็นที่ทราบชมอยู่ด้วยกันมาก
 มะม่วงดีกว่าสวนใน ยังมีมะม่วงอีกพรรคหนึ่ง เป็นมะม่วงไร่ญาบ่า
 ก็ไ้ เรียกว่ากะล่อนเขียว ในแขวงเมืองชลบุรีมีรสหวาน แลปลาค
 โอชายังนัก อีกพรรคหนึ่ง เรียกว่ากะล่อนทอง มาแต่เพื่อชบุรีเป็น
 อย่างดี แลมักไ้กินก่อนฤดู มักจะทันไ้ยาตรในเวลาเทศกาลตรุษ
 แต่รศหาสู้ไ้ไม่ มักจัก ๆ ชัด ๆ ไป สู้รศมะม่วงอื่นไ้ไม่ได้ ยังมีมะม่วง
 กะล่อนอีกพรรคหนึ่ง เรียกว่าชไ้ มีประปรายรายทั่วไปตามสวนแลไร่

แต่รสไม่อร่อย ได้รู้สึกกลิ่นคล้ายกังชัน จึงเรียกกันว่า ชูไต แต่
ยังมีมะม่วงพรวค้อน ๆ อีกตั้งร้อยชนิดจะพรรณาก็คือยาวนัก

มะปรางปลูกที่ตำบลบางทำอิฐ แขวงเมืองนนทบุรีฝั่งตะวันตก
เยื้องปากเกร็ดล่างหน่อยหนึ่ง เป็นมะปรางมีรสคิเนื้อแน่นไม่ซ่า ผลก็
งามก็ มะปรางปลูกที่ตำบลอื่น ถึงผลจะงามเนื้อในมักเป็นน้ำแลซ่าเรียก
ว่าทองชน ปอกกรวไม่ค่อยจะไ้ รสก็มักจะจืดไม่สู้แหลมเหมือนมะปรางที่
ทำอิฐ มะปรางนั้นเราแบ่งประเภทไปตามรสมีสองอย่าง คือเปรี้ยว
กับหวาน แต่คำที่ชำนาญพวกนี้นั้นป็นที่ออกไปอีกถึง ๕ อย่างตามรสนั้น
คือมะปรางที่มีรสหวานซัด ๆ ไม่มีเปรี้ยวแถม เรียกว่ามะปรางหวาน ที่
มีรสเปรี้ยวแถมแต่น้อย มีหวานเข้าประสมเป็นรสปลาตมาก เรียกว่า
มะยงชิด ที่มีรสเปรี้ยวมากกว่าหวานเรียกว่ามะยงห่าง แลที่เปรี้ยวมีรส
หวานรู้สึกแต่เล็กน้อยเป็นมะปรางเปรี้ยวตามธรรมดา ยังเปรี้ยวแจ้คอีก
พรวคหนึ่งผลใหญ่งาม ลางแห่งก็เท่าฟองไก่ตะเภา เรียกว่ากาวง
เพราะเปรี้ยวเหลือที่จะประมาณ จนนกกาไม่อาจจิกกินได้แล้ว มะปราง
อย่างนี้สำหรับเป็นของกำนันเป็นที่กุชมเล่นเท่านั้น ส่วนมะปรางที่ทำอิฐ
เป็นคักกว่าทอน.

ลางสาคปลูกที่ตำบลคลองสาร มีรสหวานเจือหอมพิเศษค
กว่าที่ตำบลอื่น แลพรวคเมืองชวาฤายะเตเวีย พรวคที่มาปลูกเป็น
ชนในย่านเมืองเรา มีผลเขื่องโตยข้าง พวงใหญ่งามค สีเนื้อขาวซัด
มีรสหวานซัดจืด โอชะไม่ถึงลางสาคของเรา เป็นแต่นับถือว่าเป็นของ
ซักนำมาแต่ต่างประเทศเท่านั้น กล้วยเป็นของยังมีน้อยคน้อย เรียกกัน

ว่าลาวสักกะหลาข่า ฤายะเตเวีย แต่ที่ค้ำว่าชวา ฤายะวาซงควระจะเวียก
นั้นหากล่าวไม่

มีรुकคนนั้นไม่เป้นตำบลงโต มีเรียรายไป สุกแต่ที่โตปลุกมากก็
เรียกว่าสวนมังคค มีชอตำบลงอินปรากฎมาในพงษาวการ ว่าสวนมังคค
แห่งหนึ่ง คือแถบวังหลัง ซงเป้นมุลราชนิเวค่นของพระบาทสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวปฐมรัชกาลนั้นตำบลงหนึ่ง แต่ทจริงนั้นเคยวนตนมังคคมี
น้อย ฤาจะว่าไม่มีเลยก็ไ้ นามสวนมังคคนี้เคยวนก็ไม่ค้อยจะมีใคร
เรียกเสียแล้ว สวนมังคคในย่านเมืองเวามีผลหากค้อยจะพอจำหน้ายไม่
ในเวลาต่อวายจึงต้องบรรทกเข้ามาแต่เมืองสิงหปุระ ซงกลายไปเป้น
เมืองสิงคโปร์ก็มี เพราะที่สิงคโปร์มีสวนมังคคมาก ทางไปมาด้วยเรือ
เมลักลไฟไกลเข้า แลต้นมังคคที่ในหัวเมืองตวันตกของเรากก็มาก แต่
หาไ้เป้นสินค้าชอขายดังในกรุงเทพ ฯ ไม่^๑ เป้นแต่ไ้ชกนอยอยู่ในพน
ขานพนเมืองนั้นเท่านั้นเอง

หมากขางล่างมีตำบลงราชบูรณะบางผงแจรงร้อนเป้นต้น เป้นสวน
หมากอนมีชอเสียงปรากฎมาแต่ก่อน เพราะหมากนั้นน่าฝาคยังเคียวกระ
ชัชชียปากคิกว่าตำบลงอิน แต่ผงตวันตกยังคิกว่าผงตวันออก แลไม่สู้
ช้านานนักมาเกิดเคียวหมากคิชที่ยังไม่เป้นสง เนื้อขาวเรียกว่านำหวาน
กนชนมาก ในหมู่ผู้ที่เป็นชั้นสูงถือว่าหมากนำฝาคกระชัชชียเจ็บปากไป
หมากคิชนำหวานจึงเป้นที่ชอยใจ มีราคาชนกว่าหมากนำฝาคมาก ที่
ปลุกในแขวงเมืองฉเชิงเทรา แลเมืองจันทบุรีที่นำชาวชคกก็กลายเป้น

๑ เมื่อเวลาแต่งหนังสือเรื่องนี้ยังไม่มีเรือไฟไปมาเสมอ แลยังไม่มีรถไฟ

หมดค่าไปทั้งนั้น แต่หมากเหล่านี้นั้นแต่ก่อนเป็นหมากเลวทราม เคี้ยวหนัก
 กลายเป็นคิไป หมากซึ่งเรีกว่าน่าหวานนั้น แบ่งเป็นฝาคหวาน หวาน
 แกร หวานแท้คือน้ำชาวจีมีเยื่อเช่นวันฎาเยลลิมาก ส่วนหมากนท
 แขวงเมืองฉเชิงเทราปลูกมาก แลต้นก็เตี้ยตั้งแต่ ๕ ศอกขึ้นไปเพียง
 ๖ ศอก ๗ ศอกก็มีผล หาสูงกวคเหมือนหมากที่สวนในแลสวนนอกไม่
 แลมักมีผลเสมอ จะว่าเป็นหมากค้อวาก็ได้ เราใช้เคี้ยวกันอยู่เกือบวัน
 ในเวลาฤดูววยแล้ว ก็ใช้หมากสวนแขวงเมืองฉเชิงเทรามาก เรื่อง
 หมากนี้มีประเภทแลข้อความที่จะกล่าวบรรยายได้เล่มสมคกว่า เพราะ
 นิชิตเข้ามาเป็นเครื่องเคี้ยวสำหรับประคยชั้นยศชั้นศักดิ์เสียแล้วใช้
 เคี้ยวทั่วไปทั้งชายหญิง จะไม่เคี้ยวอยู่ข้างกันอัยตัว ที่มักจะเก้เป็น
 อย่างฝรั่ง ฎาวงเวียนยันไม่เป็นที่ชอบใจ ฎาที่เห็นเป็นการเประอะ
 เขื่อนไปข้างก็มี ถ้าจะเทียบคแล้วชาวเราผู้ที่ไม่เคี้ยวหมากหมนคนจะมี
 ลักคน ๓ เพราะคั้นหมากที่เกาะปลูกในสวนนอกสวนในก็ค ที่คั้นย
 เมื่อคั้นรังวคสวนในขมะเมียบมะแม หลังนี้ หมากที่นยไคอย่างเข้า
 อากรมีอยู่ ๖,๓๗ ๓,๘๕๕, คั้น ที่เกาะปลูกยังไม่ได้ไคอย่าง ๓,๒๗ ๓,๐๗๐ คั้น
 รวม ๗,๖๔๕,๘๒๕ คั้น แต่ยังเกาะปลูกใหม่อยู่เสมอไปมากกว่าที่
 คายแลคคพน ก็ยังไม่พอชาวเราที่ใช้สอยต้องจำบรรทคเข้ามาแต่ต่าง
 ประเทศ เรีกว่าหมากเกาะค้อมาแต่เมืองขนงฎาเกาะหมาก ขหนึ่ง
 คึงหมนทาบ คั้นหมากคั้นหนงทอย่างคกขหนงมีผลสองปน ทงามประ
 มาณถึง ๓๐๐๐ ผล แลทสอนเป็นคั้งแต่ ๓๐๐ ขนไปคคถวลงขหนงเป็น
 คั้นละ ๕๐๐ ผล ราคาชอขายกันตามฎคฎกแพง ทแพงลงรอยละบาท

ร้อยละห้าถึง หก เพียงร้อยละสี่ถึงเพียงข้าง สี่ถึง ห้า เพียงสองไพ
 ข้าง คิดรวกันเป็นขหนึ่งอย่างน้อยได้ผลคั้นหนึ่งราคาเพียงบาทหนึ่ง ก็
 เป็นเงินถึง ๘๕๕๖๑ ซึ่ง ๑๑ ตำลึงกับขบาทหนึ่ง ถ้าคิดเพียงต้นละสอง
 สลึงก็ถึง ๔๗๗๘๐ ซึ่ง ๑๕ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง คู่มากมายนักที่ใช้
 เคียวอยู่ทั่วกัน.

ปลุก้างทองกลางเป็นของเกิคมี่มานานตามสวน ปลุกแล้วก็ทิ้ง
 ให้เลื่อยขนบนคั้นทองกลาง เก็บใบเคียวปนกับขมาก เป็นใบเขี้ยวมีรส
 เผือก มีตามสวนขบางบนแลสวนนอกมาก เพราะเป็นของเลื่อยขนคั้นนาน
 จึงไค่นยเข้าในอากรใหญ่ ภายหลังมาไม่สู้ชำนานนัก พวกจีนชำนาญ
 ในการเกาะปลุกคิดว่าชาวเราที่ใช้ขยรคที่คั้นให้มึรสแรงขน จึงไค่คิด
 ปลุกพลให้เลื่อยขนค้างทวยคั้นไปลง หาใช้ให้เลื่อยขนบนคั้นทองกลาง
 ไม่ ไค่เกาะปลุกในตำขลขางไล่ไก่แลขางยเรือมาก ที่เหล่านนจึงเรียก
 ว่าสวนพลู ปลุก้างทพวกจีนปลุกอาไศรยออกหนนที่คั้นด้วยขยปลาเน่า
 เป็นคั้น คั้นพลูเกิคองอกงามออกขออกแตกใบมีกำหนดวันคั้นเก็บขาย
 แลส้พลุนนั้ก็เหลือองมึรสไม่สู้เผือก ผิดกับปลุก้างทองกลางมาก ขาย
 ไค่ราคา.

ในสวนพลูขางไล่ไก่แลขางยเรือคั้น ชาวสวนพลูเค็คใบเก็บขย
 กันเรียกว่าเรียง ๘ ก้านเป็นเรียง ๑ ไม่ว่าใบเล็กใบใหญ่ แลวกั้มีคเป็น
 กำขรรทุกแข่งหาขมาย่าง ขรรจุมาควยเรือเล็กข่าง มาขนททำในคลอง
 ขางกอกใหญ่เค็ขงกขวัคอินทาราม จันทาราม ราชคฤห์ เรียกตาม
 สามัญว่า วัคขางยเรือทง ๓ ฤวัคขางยเรือไทย ยเรือมอญก็เรียก

ท่าที่บรรทุกพลูลงมาจำหน่ายนั้นก็กลายเป็นตลาดพลูไป แลที่บรรทุกมา
 จำหน่ายทางตอนล่าง ออกคลองทาวคะนองก็มีแต่น้อย พลูไม่ค้ำ
 ในยหนึ่งว่าพลูเงินก็เรียก นี้เป็นสินค้าไม่จำเกาะใช้แต่ในกรุงเทพฯ บรรทุก
 ไปขายตามหัวเมืองตลอดถึงกรุงเก่า อ่างทองก็มีที่เป็นสศ ถ้าเมืองไกล
 ขึ้นไปก็ขายให้แห้งไปขาย แต่พลูค้ำทองหลางนั้นมักจะมัดเป็นกลุ่ม
 เสียมากกว่าเรียง แลใช้นายขายมากกว่าพลูเงิน ด้วยรังเกียจสีเขี้ยวแล
 ไม่เป็นที่ชอบใจผู้ที่ใช้สอยนัก พลูเงินค้ำก็ขมมากก็ขมมากส่งสศอยู่แล้ว
 พลูนาบนเป็นของค้ำก็ขมมากเกาะหมากส่งแห้ง ขายกันเป็นหลายทั้ง
 ๒ อย่าง

ที่พระรณมานัน เป็นส่วนต้นผลไม้ที่เข้าอากรใหญ่ที่มีประเภทสวน
 ต่าง ๆ ยังส่วนที่เป็นพลากร มีสวนเงาะสัทอนเป็นต้น เงาะนั้นค้าขล
 บางยขึ้นเป็นส่วนค้ำ มีราคากว่าทอน สวนสัทอนนั้นบางยัวทองในคลอง
 อ้อมเป็นอย่างค้ำกว่าทอน แลที่เป็นสัทอนพิเศษเรียกชื่อว่านมวนนั้น
 พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดจนถึงยกอากรพระราชทานให้แก่
 สวนที่เรียกว่านมวนนั้นด้วย

ยังต้นไม้ล้มลุก แลไม้เส็งเครงที่จัดเป็นส่วนขึ้น คือ อ้อยเงินนั้น
 แต่ก่อนอ้อยเงินค้าขลบางใหญ่ในคลองบางกอกน้อย เป็นมีรศหวานค้ำ
 กว่าทอน จนลูกค้าที่ขายเร็ว้องเป็นค้ำกลอนกระตขกันว่า “ซ้ออ้อยเงิน
 บางใหญ่ อ้อยไทยบางโค้วก เข้าหลามตัดวัตระมั่ง แม่เฮ้ย” แต่
 เคยวนอ้อยเงินบางใหญ่นั้นเส้อมทราบไป หากอ้อยจะมีใครเกาะปลุกไม่
 เป็นที่นาไปเสียหมดแล้ว อ้อยเงินเลื่อนไปเกาะปลุกงอภงามอยู่ตาม

บางแวก บางเชือกหนึ่งเป็นอย่างก็ แต่อ้อยไทยบางโควักนั้น ยัง
คงเป็นอ้อยมีชอคอย เพราะรศหวานฉ่ำแลอ่อน ทอนสู้ไม่ได้ ยัง
ไว้อ้อยทำน้ำตาลทอน ๆ อีกมาก แลเข้าหลามคั่วทิ้งนั้น เคี้ยว
นกสูญสิ้นชอไปแล้ว

ผลฝรั่ง ในยหนึ่งว่าไม้จีน เป็นสวนมีผลแลรศก็อยู่ที่บางเส้าอง
แลยังมีต้นผลไม้ อื่นที่มีชอค่ายลสมกันว่าเป็นของดียิ่งนั้นอีกมาก ยัง
สวนไม้เสงเครง ในเวลาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากประเทศ
เมืองอินเดีย ไท้เม็คพตซาจากเมืองกาละกะตามาเกาะเป็นผล ในปี
แรกผลใหญ่รศก็ไม่เปรี้ยวฝาด บางท่านที่ชอบพตซานั้น ก็ปลูกพตซา
โดยมาก เรียกว่าสวนพตซาลักกะตาก็มี ครั้นล่วงมาหลายขัณฑ์
พตซาเหล่านั้น รุ้จักที่กินไค้ชลาภาศของเราเข้า ผลก็เล็กลง มีผล
ออกเปรี้ยวแลฝาด ชอพตซาลักกะตาก็คล้ายเงียบไป เกือบจะเป็น
พตซาไทยหมดแล้ว.

ยังต้นชิกโก มาคักเรียกกันว่าลมุดฝรั่ง มาจากแหลมมลายู
สิงคโปร์แลชวาบ้าง เกาะปลูกแลตอนปลูกต่อ ๆ กันไป มีผลตลอด
ปีแต่ช้า คิก็ทั้งแต่เมล็ดคอกไปจนผลสุก ๘ เดือนจึงกินได้ มีรศหวาน
ฉ่ำทั้งน้ำตาล แต่เป็นทรายมีอยู่ ๒ พันธุ์ ผลยาวใหญ่แลผลกลม
เล็ก กำลังเป็นที่ชอบใจจับใจของผู้เกาะปลูกมาก ลางบ้านฤาสวน
ก็ปลูกล้วนแต่ลมุดฝรั่งทั้งนั้น เรียกว่าสวนลมุดฝรั่ง แลตามบ้าน
เรือนก็ปลูกชมเล่น ไค้ผลชอขายมีราคามาก ตลาดผลไม้ที่ท้อง
สำเพ็งนนมีขายอยู่เป็นนิจ แต่ราคายังแพงอยู่ ผลใหญ่ผลละเพื่อง

ข้าง ๖ ผลขาตข้าง ผลเล็ก ๔ ผล ๕ ผลเพองข้าง ลมุดฝรั่งเรียก
 กิ่งนี้ ในไม้ลูชันานัก คงจะเป็นกิ่งลมุดไทยไป เพราะคนชอบ
 ตอนไปเกาะปลอกมาก ถ้าเกาะเมล็ดแล้ว ๓๐ ขกยังไม่ออกผล

ข้าพเจ้าเพื่อช่วยประเภทคำสวนต่าง ๆ ที่มีต้นไม้เข้าากรใหญ่มา
 มากอยู่แล้ว บังสวนคำนี้ใช้เป็นกิริยาศัพท์ฤาคุณศัพท์พิเศษ ประกอบ
 กับอาชยาตข้าง อปสัคข้าง มีเนื้อความต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่าจะให้
 สบายการสิ่งใดก็เรียกว่าไต่สวน สบายสวน ส่งข่าวไปมาเรียกว่าสื่อสวน
 คนหนึ่งเดินไปคนหนึ่งเดินมาตามทางพันกันไป ฤาตรวจทางเสียก่อน
 ก็เรียกว่าสวนทาง บังสัตว์ถูกจับขังได้ผู้ทำเข้ามา เรียกว่าสวนควน
 พยปะกันหลักไปมา มีรถแลเรือเป็นต้น ก็เรียกว่าสวนกัน เดินเรือ
 ในลำคลองในเวลาค่ำ เรือจะหลักกันก็บอกว่าสวน คือให้ไปทาง
 ตะวันตก ทลไปทางตะวันออก ถ้าเป็นคลองคูพระนคร ก็เรียกว่า
 กำแพงแทนสวน คือให้หลักไปทางกำแพง มีการซ่อมแห่โสกันต์
 เป็นต้น แลมีการจะพนันในท้องสนาม ก่อนที่จะแห่ เล่น พนัน ก็
 เรียกว่าสวนสนาม บังผู้ที่ช่วยใช้ไม้ไปอุจาระ ก่อนเวลาที่ชักนำสุข
 เอนิมาเข้ามา ใช้ก้านมะละกอปากอมยาเข้าทางก้านมะละกอเข้าไป
 ในทวารหนักเพื่อจะให้อุจาระเดิน ก็เรียกว่าสวน การหว่านกัน ถ้าเจ้า
 นายก็เรียกว่าทรงพระสวน สามัญก็เรียกแต่ว่าสวน บังในหนังสือ
 โคลงกล่าววว่า สวนเสียงพระสมุทอ อลเวง เป็นต้น ก็สวนคำนี้ จะ
 ว่ามาจากภาษามคธ สะวะนัง แปลว่าการฟังการไต่ขินก็ดูเหมือนจะได้
 แต่ข้าพเจ้าไม่ยอมรับแน่นอนว่าเป็นผู้ต้นขินขิน ต้องแล้วแต่ประมุขจะ

เห็นชอบ ยังคำนวณเป็นวิเศษ ถิ่นนามชอขบรยสตรก็มีอยู่ชม ๆ แต่
 ผู้ที่ชอส่วนทั้งชายหญิงนั้น มักจะมีเหตุไปอุปบัติเกิดที่สวน ดังเกิดที่
 แพงาเรือนแพเป็นต้น เอานามสถานที่มาให้เป็นชื่อ เพื่อความ
 รุกกให้เป็นผลไว้ก็มี นามพระผู้เป็นเจ้ามคธว่าอิศระ สังสกฤตอิศวะระ
 เรามาเรียกเป็นพระอินสวนไปให้ผิดกับพระอินไปฤาพระอินเขียว แล
 คำว่าสวนยังจะใช้อย่างอื่นได้อีกก็มีอยู่ เป็นต้นว่า ผ้าคาทองแกมใหม่
 ในโยธาณเรียกว่า คาหิงห้อยชมสวนเป็นต้น สวนค้ำนี้เข้าเป็นยาตำ
 แแซกแซงถ้อยคำอยู่หลายอย่าง จะค้นเก็บพรรณาก็เกรงว่าจะเพื่อเชื้อ
 พล้ำมมากไปนัก ขอบยติไว้ที่หนึ่ง จะได้พรรณาดังที่คิดต่อไป.

ที่แผ่นดินซึ่งขจร่องยกเป็นคันเรียกว่า สวนใหญ่ นั้นเป็นแผนก
 หนึ่งจากที่แผ่นดินทั้งปวง มีอยู่ในแขวงกรุงเทพ ฯ เมืองนนทบุรี
 ประทุมธานี นครเขื่อนขันธ์ สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครไชยศรี
 สมุทรสงคราม ราชบุรี เพ็ชรบุรี แลฉะเชิงเทรา รวม ๑๑ เมืองทั้งใน
 กรุงเทพ ฯ ที่แผ่นดินซึ่งเป็นส่วนใหญ่นี้ ก็ย่อมมีโฉนดตราสาร
 เป็นสำคัญสำหรับที่สวนนั้น ๆ แบ่งออกเป็นอะเลอไป อะเลอหนึ่ง
 ไม่กำหนดจะกว้างราวเท่าไร สุกแต่มีโฉนดตราสารสำหรับที่นั้นฉบับ ๑
 เป็นสำคัญแล้ว ก็เรียกว่าอะเลอ ๑ ที่สวนอะเลอ ๑ ก็แบ่งออก
 เป็นชนิดไป ชนิดสวนนั้นก็มิได้ประมาณกว้างยาวเหมือนกัน สุกแต่
 มีร่องขวางแล้วก็นับเป็นชนิดไป สวนอะเลอ ๑ บางทีก็มีเพียงสองร่อง
 สามร่อง ที่ไม่เป็นชนิดข้าง ที่เป็นชนิดก็นับตั้งแต่ ๑ ชนิดไปจน ๑๒

ชนิด ๆ มากกว่าชนิดอื่นไปก็มีแต่น้อย มักจะอยู่ใน ๑๒ ชนิดเสียโดย
 มาก ส่วนอะเลข ๑ นั้น ผู้กินผู้ถือต้องรับโทษตราสารจากเจ้าพนักงาน
 ไปไว้เป็นคัมมือ หวงห้ามที่นั้นไว้เกาะปลุกได้ ก็ต้องเสียค่าอากร
 ทศน เรียกว่าเค็มของ เป็นเงินมยหนึ่ง สลึง ๖๐๐ เข็ย ถ้าปลุกต้น
 ผลไม้ ๗ อย่างคือต้น ทุเรียน แมงคุด มะม่วง มะปราง ลางสาต
 หมาก พลค่างทองหลาง เรียกว่าอากรใหญ่ ต้นผลไม้ ๗ อย่างนี้
 ถ้าเงินอากรยหนึ่งยังไม่ถึง สลึง ๖๐๐ เข็ยแล้ว ก็ต้องเสียอากรยตาม
 เค็มของ ถ้าต้นผลไม้ ๗ สิ่งมีค่าอากรมากกว่า สลึง ๖๐๐ เข็ยขึ้นไป
 แล้ว ก็ต้องเสียอากรตามจำนวนไม้ ๗ อย่างนั้น ยกค่าเค็มของ
 สลึง ๖๐๐ เข็ยให้คงคิกเขาตามจำนวนไม้ ๗ อย่างนั้น มีพิกัดดังนี้

ต้นทุเรียนต้นละสองสลึงเพอง แต่เค็มอากรต้นละบาท ครั้น
 มาในรัชกาลที่ ๔ เมื่อเดินสวนคราวหลังในขลุ่ยปลุกศกจุลศักราช ๑,๒๒๗
 (พ.ศ. ๒๔๐๘) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ลดอากรลงเป็นต้นละสอง
 สลึงเพอง เพราะว่าต้นทุเรียนเป็นไม้ทนน้ำไม่ได้ ถ้าฤดูน้ำท่วม
 มากซึ่งแช่ต้นอยู่ตั้งแต่ ๓ วันขึ้นไปก็มักจะล้มตายเสียมาก ถ้าไม่ตาย
 ก็เป็นไซ้กิ่งกิ่งงิโยไม่เปนผลไปหลายปี จึงโปรดเกล้าฯ ให้ลดเงิน
 อากรลง ก็เพื่อจะบำรุงการเกาะปลุกให้เจริญขึ้น เงินอากรจึงได้คง
 อยู่ต้นละสองสลึงเพองมาจนบัดนี้ ต้นแมงคุดต้นละเพอง มะม่วงต้น
 ละเพอง มะปรางต้นละ ๕๐๐ เข็ย ลางสาตต้นละเพอง หมาก จัก
 เปนหมากเอกต้นละ ๑๓๘ เข็ย หมากโทต้นละ ๑๒๘ เข็ย หมาก
 ทวีต้นละ ๑๓๘ เข็ย UDC หมากผลการายตกเงินประปรายต้นละ ๑๒๘ เข็ย

หมากเล็กสูงคอก ๑ ชั้นไปต้นละ ๕๐ เบ็ย พลุค้างทองหลางค้างละ
 ๒๐๐ เบ็ย ๗ อย่างนี้ คงเป็นไม้เข้าอากรใหญ่ ยังกั้นมะพร้าวหัว
 แต่เดิมมากเป็นไม้เข้าอยู่ในอากรใหญ่ อากรต้นละ ๓๐๐ เบ็ย มาใน
 รัชกาลที่ ๕ เติมรั้วสวนครั้งแรก ในรัชสมัยเบญจศกจุลศักราช ๑๒๓๕
 ไปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นอากรเป็นสามต้นสลึงในเวลานั้น ผลมะพร้าวราคา
 ถูกเพียงร้อยละสลึงเพองข้าง สองสลึงเพองข้าง เป็นอย่างราคาสูง
 ชาวสวนเห็นว่าอากรแพงนัก ใ้ผลไม้คุ้มกับค่าอากรจึงไ้พากันท้อ
 ถอยในการเกาะปลูกต้นมะพร้าว ชาวสวนที่มีต้นมะพร้าวอยู่ก็พากันมา
 ร้อง จังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลิกหลัง โฉนดยกอากรต้นมะพร้าว
 ใหญ่เสีย คงเรียกเป็นภาษาน้ำมันแทน ต้นมะพร้าวจึงไ้ฟื้นอากรใหญ่
 แต่่นั้นมา

ในสวนอะเลอ ๑ นอกจากอากรไม้ ๗ อย่างราคาเดิมของกัก ก็
 ปลูกไม้ล้มลุกฤาไม้ ๗ อย่างที่เรียกว่าพลากร คือต้นขนน สัทอน เงาะ
 ส้มต่าง ๆ มะไฟ ฝรั่ง สาเก สัปรด แล้วก็ต้องเสียค่าอากรสมปัก
 ศรต่างหาก มีพกดกดังนี้ ขนน ๑๐ ต้นเพอง สัทอน ๕ ต้นเพอง เงาะ
 ๕ ต้นเพอง ส้มต่าง ๆ ๑๕ ต้นเพอง มะไฟ ๑๒ ต้นเพอง ฝรั่ง ๑๒ ต้น
 เพอง สาเก ๑๕ ต้นเพอง สัปรด ๑๐๐ ต้นสลึงเพอง เป็นพลากร แล
 อากรสมปักศร ไม้ล้มลุกนั้น คือกกล้วยอ้อยเป็นต้น สมปักศรนี้ แต่
 เดิมมาในหัวเมืองที่มีสวนใหญ่ก็ทราบว่า เจ้าพนักงานกรมพระคลัง
 ส่วนเป็นผู้เก็บอากรสมปักศรเหมือนกัน ถึงคราวเก็บอากรใหญ่นายระ
 วางก็ออกตรวจนับต้นผลไม้ที่เป็นพลากร เพราะหาไ้มีบาญชีอยู่ใน

โดนศตราสารไม้ ค้วยไม้แปนไม้ยืนนาน เรือกอกรสมพัศครตาม
 ที่ตรวจนับได้ นายระวางผู้ตรวจนับเรือกอกรก็ไปทำรวม ๆ เหลวไหล
 ไป หาใครจะไ้เงินอกรส่งพระคลังไม้ ในรัชกาลที่ ๕ จึงโปรด
 เกล้า ๆ ให้เป็นอกรผูกขาด จึงได้ไปขึ้นตรงอยู่ในพระคลังมหาสม
 บัต ให้ผูกขาดไปคู้กับสมพัศครไร่แลไม้หัวไร่ มีต้นมะม่วง มะขาม
 น้อยหน้า กล้วย พลู เป็นต้น

สวนใหญ่อะเลอ ๑ นอกจากอกรใหญ่อกรสมพัศครฎาค่าเดิม
 ของที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็ยังต้องถูกเฉลี่ยขอแรงอีก คือในรัชกาล
 ที่ ๓ เกณฑ์ขอแรงให้ชาวสวนปลูกต้นค้ำแลต้นค้ำปลี สำหรับข้อมผ้า
 เหลืองแลประกอบโอสถ ขอเอาผลสิ่งละหนาน แลในรัชกาลนั้น
 ยังค้ำสำเภาอยู่ ขอแรงชาวสวนเป็นค้ำไม้ประก่าใบเฟอง ๑ ค้ำน้ำมัน
 เฉลี่ยหยอกเพลลาอีกเฟอง ๑ ก็แต่ต้นค้ำค้ำปลีนั้นบางส่วนได้ปลูกข้าง
 ที่ไม้ได้ปลูกโดยมาก จึงขอเสียค่าผลค้ำแลค้ำปลีสิ่งละหนานนั้นให้ปัน
 เงินเสีย ค้ำหนานละเฟอง ๑ ครั้นมาในรัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชดำริห์
 ว่าไม้ได้ค้ำสำเภาแล้ว ที่ขอแรงชาวสวนให้เสียค่าประก่าใบ แลค้ำ
 น้ำมันเฉลี่ยหยอกเพลลานั้น เป็นการจุกจิกค้ำเอาเล็กเอาน้อยหนักไป
 ให้ยกเลิกพระราชทานให้แก่ชาวสวนเสีย จึงคงอยู่แต่ค่าผลค้ำแลค้ำปลี
 สิ่งละเฟองนั้น เป็นเงินสำหรับพระราชทานเป็นเบี้ยหวัดเจ้าพนักงาน กรม
 พระคลังสวนนายระวาง ผลค้ำแลค้ำปลีชาวสวนไม้ได้ส่งเป็นสิ่งของแล้ว
 ก็คิดให้เป็นเงินอย่างละเฟอง เจ้าพนักงานกรมพระคลังสวน ก็ต้องจัด
 ขอผลค้ำส่งพระคลังศุภรตย์ข้อมผ้าเหลืองกว่าจะพอ ๑๖ แลเมื่อจะจะต้องจ่าย

สิ่งใดตามหมายเกณฑ์ ก็ใช้ในเงินค่าค่าค้ำปล้นนั้น เมื่อเหลือจากแจก
เขยหวกแลชอค่าค้ำปล้นแลของสังฆราชการแล้ว เงินค่าค้ำปล้นนั้นก็ส่งไว้ยัง
ท่านผู้ว่าการกรมพระคลังสวนก็เจียหยายอ้อย ทนนั้น

ในขัตติยบันนสวนอะเลอ ๓ ถ้าไม่มีต้นผลไม้ใหญ่ที่เข้าอากรมาก
กว่าค่าเดิมของขนไป แลค่าอากรสมพัศครแล้ว ชาวสวนต้องเสียค่า
เดิมของสิ่ง ๖๐๐ เขย แต่เรียกเต็มสิ่งเพียงเพราะเศษไม่มี แต่เดิม
ไต่แก่นายระวาง ๒๐๐ เขยนั้น ค่าค่าเพียง ค้ำปล้นเพียง รวมสองสิ่งเพียง
แลค่าเผาค่าค้ำค้ำอีกเพียง ๓ รวมเป็นสามสิ่ง แต่ค่าเผาค่าค้ำค้ำค้ำรวม
ประมาณซึ่งละสามสิ่ง แต่ก่อนมาเคยไต่แก่นเจ้ากรม ปลัดกรม ตาม
สวนขนสิ่ง ๓ นายระวางสิ่ง ๓ เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติผู้ค้ำเงิน
รับเงินสิ่ง ๓

ก่อนที่จะไต่กล่าวถึงเจ้าพนักงานที่เป็นนำทรรักษาการแลจัดการสวน
ที่แบ่งออกเป็นสวนซ้ายขวาสวนนอก แลเข้าหลวงออกเดินวังวัดนบตัน
ผลไม้เป็นครั้งเป็นคราวนั้น ชาวพเจ้าประสงค์จะกล่าวควยที่แผ่นดินในบ้าน
ในเมืองเรา พอเป็นทางคำรหัสเล็กเล็กน้อย ตามที่สังเกตที่มันเป็น
แยกย้ายกันอยู่ ณขัตติยบันน ก็ที่แผ่นดินทั้งปวงในพระราชอาณาเขต
ที่เป็นส่วนเกี่ยค่านาค่าอากรสมพัศครก็มี ที่เป็นส่วยแลบรรณาการ
ทั้งเมืองที่เรียกว่าประเทศราชก็มี ที่แผ่นดินเหล่านี้ทั่วพระราชอาณาจักร
เข้าใจว่าเป็นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทงสน ไต่ดำรงโดยราช
ประเพณีทบรรพบุรุษของเราผู้เป็นประมุขชนยกขึ้นเป็นชาติ ทั้งราช
ประเพณีเป็นขัตติย TUD จากษัตริย์มาแล้วนั้น เลือกสรรเอาตระกูลวงศ์

ภายหลังราชเสวกผู้เป็นพนักงาน ทำการพิทักษ์รักษาที่แผ่นดินอยู่แต่
 เดิม คำนึงที่มาตยาธิบดีจึงได้รวมกันถวายที่แผ่นดิน ซึ่งรักษาเป็น
 ส่วน ๆ นั้นคนทุกคราวบรมราชาภิเศก พระองค์ทรงรับที่แผ่นดิน
 ไว้แล้ว จึงได้ทรงพระนามาภิไธย โดยคำที่ประสมชนเรียกร่องซึ่งเป็นเจ้า
 เป็นใหญ่ในที่ทั้งปวง ว่าพระเจ้าแผ่นดิน อันเป็นที่หมายของพระองค์
 ผู้ดำรงแผ่นดินแลประสมชนได้ตั้งขึ้นเป็นชาติหนึ่ง คำที่หมายใช้ โดย
 อริยะกะพจน์ประกอบคุณศัพท์พิเศษให้เป็นที่หมาย ว่าเป็นใหญ่เป็นผู้
 ครอบครองของแผ่นดิน มีคำว่า ภูมินทร ภูยติ ภูบาล ภูมibal ภูมิศวร
 ภูวนารถ ภูวนेत्र ภูวนายก ภูวไนย ภูธร ภูธเรศ ที่สุดจนคำว่า
 ภูมิเปล่า ๆ ก็ใช้ แลยังคำอื่นอีก ที่หมายว่าเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ทั้ง
 คำโบราณแลสามัญพากันว่า ธรเรศ ษัตริยสรवल จอมพลธา จอมภพ
 จอมภูวคต ชันภพ ทิลกหล้า เจ้าหล้าเป็นต้น ก็คำที่ใช้ว่าเป็นใหญ่
 ของแผ่นดินทั้งพรรณามาข้างบนนั้น ได้สังเกตเป็นพยานไว้แต่ที่ใดเห็น
 ว่า ในรัชกาลที่ ๕ ภายคยุบนัน เมื่อได้ทรงเลือกแล้ว ที่จะสืบ
 ภาระสืบก่อนที่ยังมิได้บรมราชาภิเศก ก็หาได้ใช้คำว่าพระเจ้าแผ่นดิน
 ฤๅคำเทียบต่าง ๆ ที่กล่าวมาไม่ ยังคงเรียกค่าน้ำแลพระนามเดิม
 อยู่ เป็นแต่เดิมที่หมายอิศริยยศศักดิ์ว่า ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินอยู่ ก่อน
 ต่อเมื่อบรมราชาภิเศกแล้ว จึงได้เรียกว่าพระเจ้าแผ่นดินสืบไป ก็เมื่อ
 พระองค์ผู้เป็นมุขประธานของหมู่ ประสมชนนั้นรับแผ่นดินไว้ เป็นผู้
 ปกครองดำรงแล้ว จึงได้มอบแบ่งที่แผ่นดินนั้นให้มีเจ้าพนักงานเป็น
 นำตรักษาการอยู่ตามเคย แลพระราชทานราชานุญาตให้แก่เอกชน

ฎาหมุ่ชนชาติที่กตองการแผ่นดินโตอาไศรยอยู่แลวกต ฎาท้จะประสงค์
 ทำการเกาะปลุกกต ก้ให้โตอยู่ให้โตทำไปตามประสงค์ แต่ต้องอยู่
 ในนำท้รยรอตอเจ้าพนักงานผู้รักษาที่แผ่นดินนั้น ด้วยประการฉนี้

ที่แผ่นดินทั้งปวง จึงได้แยกย้ายอยู่ในเจ้าพนักงานต่าง ๆ ทั้งผู้
 ท้รยอานาไปหวงห้ามที่จะทำท้ดินนั้นได้ โดยความได้รยอนุญาตด้วยสิ่ง
 สำคัญ คือมีโฉนดตราสารเป็นต้น ประชมนชนผู้รยที่แผ่นดินไปทำ
 ให้เกิดผลนั้น เจ้าพนักงานผู้รักษาต้องขอแบ่งผลนั้นมาเป็นพระราช
 ท้รย เพื่อการปกครองประชมนชนแลชาติให้โตความเกษมสำราญ
 เพราะว่าการที่ปกครองรักษาความสงบให้โตความเกษมสำราญนี้ พระ
 เจ้าแผ่นดินผู้รยปกครองต้องเลือกคคเอาหมุ่ประชมนชนนั้นเป็นเสวกให้ทำ
 การแทนพระองค์ตามราไชบาย การท้ผู้ทำการแทนนี้ ต้องใช้
 ท้รยสมขตจำแนกให้ข่นแก่ผู้ทำการแทน แลใช้ ในการอื่น ๆ ประ
 กอบความปกครองนั้นมาก จึงเกิดเป็นล้วยสาอากรแลค่านาค่าท้ข่น
 เฉลยในผู้ทำประโยชน์ในที่แผ่นดิน ซึ่งรยไปหวงห้ามทำให้เกิดผล
 นั้น ท้รยเหล่านี้ข่นเป็นส่วนโตมาจากที่แผ่นดินก็ใช้ ในการปกครอง
 แผ่นดิน เพื่อให้หมุ่ประชมนชนโตความเกษมสำราญนั้นเอง

ที่แผ่นดินซึ่งข้าพเจ้ากล่าวว่ามีประเภทแยกย้ายกันอยู่ โดยมี
 เจ้านาท้เป็นพนักงานนั้น แลที่โตส่วนผลประโยชน์จากที่แผ่นดินเป็น
 ค่าเช่าค่าถอมาเจอรานใช้ในการปกครองนั้น คือ

๓ ที่แผ่นดินซึ่งขคร่องยกเป็นคั้น เรียกว่าสวนใหญ่ใน ๓๓ หัว
 เมืองคังกล่าวมาแล้วอย่าง ๓ ซึ่งเจ้าพนักงานกรมพระคลังสวนเป็น

เจ้าหน้าที่ ๆ แผ่นดินที่เป็นสวนอย่างนี้ เอกชนผู้รับไปทำในที่แผ่นดินให้
เกิดผลนั้น แบ่งส่วนผลที่จะได้ อย่างน้อยที่สกรับ โฉนดตราสารไปฉบับ ๓
อยู่ในยี่ละ ๓ สิ่งนั้น ก็มีแต่มากขึ้นไปตามผลที่จะได้มากแล่น้อย
คงแบ่งเป็นส่วนตามพิภคอัตรา

๒ ที่แผ่นดินซึ่ง โกงสร้างฎาหักร้างทางพง ยกขึ้นเป็นคันเรียก
ว่าทนานั้น ผู้ที่หวงห้ามทำประโยชน์ให้เกิดในทนาเหล่านี้ ต้องรับ
โฉนดตราสารเป็นสำคัญ โฉนดตราสารนั้นเป็น ๒ ชนิด คือ โฉนด
ตราแดง อย่าง ๑ ซึ่งมีเจ้าพนักงานเป็นข้าหลวงแปรคนายออกไปเค้นรังวัด
ออกโฉนดตราสารให้เป็นครั้งเป็นคราวอย่าง ๑ เรียกว่าโฉนดตราของ
เจ้าพนักงานผู้ออกสำรวจแลเก็บค่านาเรียกว่าข้าหลวงเสนา พร้อมด้วย
กรมการผู้กำกับแลกำนันท้องที่ ออกโฉนดตราของให้ทุกปีตามแต่ผู้
ทศกองการ ผู้ทำผลประโยชน์ในที่แผ่นดินซึ่งเรียกว่าทนานั้น ถ้ามี
ได้รับโฉนดตราแดงฎาตราของแล้ว จะหวงห้ามในที่ซึ่งทำอยู่ ว่า
ตัวเคยทำอยู่ไม่ได้ ที่นั้นตกเป็นหลวง ที่ซึ่งเรียกว่าทนานั้น มีประเภท
จัดไว้เป็นสองอย่าง ในการที่จะเสียค่าเช่าถือในที่นั้น อย่าง ๑ เรียก
ว่านาคู้โคฎาตราแดงก็เรียกมีอยู่ ๕ หัวเมือง คือกรุงเก่า อ่างทอง
ลพบุรี สุพรรณบุรี นาคู้โค่นต้องมีโฉนดตราสารเป็นสำคัญ ผู้ที่มีอำนาจ
หวงห้ามที่เหล่านี้ไว้ได้ ก็เสียค่าเช่าค่าถือ คือค่านาอยู่เสมอทุกปี
ถึงจะทำกคไม่ทำกค มีพกตที่จะเสียค่านาโดยกำหนดเขตรวัดเป็นตาราง
เส้น คือเส้น ๕ เหลี่ยมเรียกว่าไร่ ๑ เสียค่านาปีละสี่สิ่ง ที่นาคู้โค

นผู้ทหวงห้าม มีทุนรอนที่จะเสียค่านายอยู่เป็นนิจแล้ว อำนาจที่หวง
 ห้ามที่ไว้ไว้ได้ก็ตกอยู่แก่ตนตลอดไปจนบุตรแลหลาน ซึ่งสามารถจะมี
 ทุนรอนเสียค่านายอยู่แล้ว ฤาจะส่งต่อแก่ผู้ใดซึ่งเรียกว่าชอขายกันก็
 ได้ ผู้ที่รับชอรับขายนั้นสามารถที่จะเสียค่านายให้ตามพิกัดแล้ว การ
 ที่ส่งต่อรับต่อแก่กันซึ่งสามัญเรียกว่าชอขายนั้น ที่แท้มิได้ชอขายที่แผ่น
 ดินสิ่งไรเลย ทั่วเป็นที่แผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่ง
 ต่อรับต่อกันโดยอำนาจที่ผู้รับโอนตราสาร มาจากเจ้าพนักงานเป็น
 สำคัญ คือขายโอนตราสาร ที่รับอำนาจไปหวงห้ามที่แผ่นดินซึ่ง
 เป็นนา ตามที่กำหนดไว้ในโอนตราสารเท่านั้น ที่นาชนิดนี้เมื่อผู้
 หวงห้ามไม่สามารถที่จะเสียค่านายอยู่ตามกำหนดประจำเมื่อไร ก็ต้อง
 นำโอนตราสารนั้นมามอบเวนคืนยังเจ้าพนักงาน จึงขาดอำนาจความ
 หวงห้ามไม่ต้องเสียค่าเช่าค่าถือต่อไป

ที่นาอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่านาฟางลอย มีอยู่ทั่วไปทุกเมือง ผู้ที่
 จะหวงห้ามที่ไว้ไว้ได้ ก็ต้องรับโอนตราตราของต่อเจ้าพนักงาน
 จึงจะหวงห้ามที่นั้นไว้ได้ ตามกำหนดเขต ที่มีอยู่ในโอนตราสารนั้น
 ผู้ที่หวงห้ามต้องประกอบโดยความมอสาหด้วย ไม่เฉพาะแต่โอนค
 ตราสารอย่างเดียว ที่ซึ่งหวงห้ามไว้นี้ ถ้าทอดทิ้งไม่ทำ ๓ ปีไป
 แล้วก็ขาดอำนาจความหวงห้าม ผู้หนึ่งผู้ใดจะเข้ารับทำต่อก็ได้ เป็นแต่
 ขอกให้เจ้าพนักงานทราบไว้ เพราะว่าที่นาชนิดนี้ เสียค่าเช่าค่า
 ถือมิได้ทั่วไป จำเพาะแต่ทำไ้ผลที่มีฟางเป็นตอซึ่งได้เท่าไร ต้อง
 เสียค่าเช่าถือแต่เท่านั้น โดยกำหนดเขตไร่ละสลึงเพียง มาก

๕๓
กว่านาคโคอยู่เพื่อง ๓ เพราะว่าทนาซึ่งทำไม้ไผ่ผล ฤาไม้ไผ่ทำก็
ไม่ต้องเสีย ึ่งได้เป็นการฝึกกันอยู่ มีเจ้าพนักงานไปประเมินเก็บ
ทุกข นาฟางลอยเช่นนมประเภทตามชื่อในสถานที่เกาะปลูกทำอยู่
นั้นหลายอย่าง คือ นาน้ำฝน นาฟาง นาทุ่ง นาน้ำ นาน้ำไร่ นาเข้า
ทางม้า นาเข้าเรือ นาในท้องร่องสวน นากร่องสวน นาท้องมาย
นาชายเลน นาริมน้ำ นาปรัง เป็นต้น นามีประเภทต่าง ๆ เหล่านี้
มักเรียกตามภมตชงทำนั้น แต่กล้งเป็นอย่างนาฟางลอย ตามที่ตองเสีย
ค่านาแต่จำเกาะที่ทำได้ผล ๗

สำนักหอสมุด